

BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE
**AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA
BOSNE I HERCEGOVINE**

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
VLADA
GENDER CENTAR
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА
**ГЕНДЕР ЦЕНТАР
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

GENDER AKCIONI PLAN BOSNE I HERCEGOVINE (GAP)

ГЕНДЕР АКЦИОНИ ПЛАН БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (ГАП)

Septembar, 2007. godine

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine

Izdavač:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine,
Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

Uređivački tim Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine:

- Samra Filipović-Hadžiabdić, direktorica Agencije za ravnopravnost spolova BiH
- Ana Vuković, direktorica Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine
- Spomenka Krunić, direktorica Gender centra Republike Srpske

U izradi Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine učestvovali su:

- Elma Spahić, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
- Maida Čehajić, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
- Saša Savičić, Gender centar Republike Srpske
- Jelena Milinović, Gender centar Republike Srpske
- Sadmira Kotorić, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
- Ane Jakšić, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
- Aida Hodžić, Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine
- Klelija Balta, UNDP BiH
- Nera Nazečić, UNDP BiH
- Lejla Somun-Krupalija, zamjenica direktora IBHI BiH

Materijal obradile:

- Elma Spahić, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
- Maida Čehajić, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

Prevod na engleski: Ivana Šanje

Lektura i korektura: Rada Plivčić

Dizajn korica, DTP: Suhejb Džemaili

Štampa: ArkaPRESS d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 1.000 primjeraka

Finansijska podrška: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

---

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

305:341.72] (497.6) (083.92)

GENDER akcioni plan Bosne i Hercegovine (GAP). - Sarajevo : Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, 2007. - 139 str. ; 21 X 30 cm Tekst na bos., hrv. i srp. jeziku lat. i čir.

ISBN 978-9958-9255-9-7 (GCUBiH)

COBISS.BH-ID 16148230

S A D R Ź A J

5 • Uvod

• Poglavlja Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine

- 7 ○ Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova
- 15 ○ Saradnja i jačanje kapaciteta
- 25 ○ Makroekonomske i razvojne strategije
- 33 ○ Gender senzitivni budžeti
- 43 ○ Politički život i donošenje odluka
- 53 ○ Zapošljavanje i tržište rada
- 65 ○ Socijalna inkluzija
- 75 ○ Gender senzitivni mediji
- 83 ○ Cjeloživotno obrazovanje
- 99 ○ Zdravlje, prevencija i zaštita
- 109 ○ Насиље у породици, насиље на основу пола, узнемиравање, сексуално узнемиравање и трговина особама (trafficking)
- 123 ○ Улога Мушкараца
- 133 ○ Усклађивање професионалног и породичног живота
- 143 ○ Гендер и одржива околина
- 155 ○ Информационе и комуникационе технологије

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine

U V O D

Uvo enje principa jednakosti i ravnopravnosti žena i muškaraca u sve oblasti društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi, predstavlja ispunjenje jednog od osnovnih standarda ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Jednakost i ravnopravnost spolova nisu isključivo pitanja socijalne pravde, nego predstavljaju neophodan uslov za društveni i ekonomski razvoj jedne zemlje, s posebnim naglaskom na smanjenje siromaštva i poboljšanje kvaliteta života svih građana jednog društva.

Uvo enje ovih principa u pravne, institucionalne i političke okvire u Bosni i Hercegovini zasnovano je na obavezama koje proizilaze iz međunarodnih dokumenata, članstvu u međunarodnim savezima i tijelima, kao i u principima zaštite osnovnih ljudskih prava sadržanih u Ustavu Bosne i Hercegovine. Uspostavljanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti i donošenje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 16/03) znatno su unaprijedili domaće zakonodavstvo u ovom segmentu ljudskih prava i obezbijedili Bosni i Hercegovini leadersku poziciju u regionu kad je u pitanju pravni i institucionalni okvir za ravnopravnost spolova.

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, u odredbama iz člana 23, predviđa obavezu donošenja državnog plana akcije za promoviranje ravnopravnosti među spolovima. U skladu s tim, višegodišnja koordinirana saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova u BiH je postavila temelje za izradu i donošenje Gender akcionog plana za Bosnu i Hercegovinu, kao strategijskog političkog dokumenta koji će na državnom nivou definirati osnove djelovanja na uvo enju jednakosti i ravnopravnosti spolova i primjeni zakonskih obaveza u svim bitnim oblastima društva. Aneks bosanskohercegovačkog Gender akcionog plana je i Državni plan akcije za poboljšanje položaja žena u dvanaest oblasti. Izrada Državnog plana akcije za poboljšanje položaja žena proističe kao obaveza iz Pekinške deklaracije i platforme za akciju, koju je Bosna i Hercegovina potpisala u Pekingu 1995.

Bitno je naglasiti da je bosanskohercegovački Gender akcioni plan, predviđenim aktivnostima, obuhvatio obaveze i preporuke iz relevantnih međunarodnih i domaćih dokumenata koji su na snazi u Bosni i Hercegovini i prema kojima Bosna i Hercegovina ima obavezu postupati i izvještavati. To su:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948);
- Međunarodni pakt o političkim i građanskim pravima (1966);
- Fakultativni protokol I (1966) i Fakultativni protokol II (1989);
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966);
- CEDAW Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminiranja nad ženama (1979);
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju (1995);
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (1950);

- Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope (1988);
- Preporuke Vijeća Evrope iz oblasti ravnopravnosti žena i muškaraca;
- Milenijumski razvojni ciljevi (1990-2015) / Milenijumska deklaracija UN-a (2000);
- EU Gender Roadmap 2006-2010;
- ustavi BiH, RS, FBiH i ustavi kantona FBiH;
- Aneks I Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH – Dodatni sporazum o ljudskim pravima;
- Regionalna deklaracija o saradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova BiH, Srbije, Crne Gore i Makedonije (2005).

Glavni cilj BH Gender akcionog plana je definiranje strategija i realiziranje programskih ciljeva za ostvarenje ravnopravnosti žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini. Bitno je naglasiti da integriranje principa ravnopravnosti žena i muškaraca nije isključiva obaveza gender nacionalnih mehanizama, nego i svih drugih državnih institucija.

Gender akcioni plan strukturiran je na sljedeći način:

1. aktivnosti u petnaest oblasti;
2. operacioni plan;
3. aneksi.

Akcioni plan sadrži aktivnosti koje je potrebno poduzeti u 15 oblasti.

Svako poglavlje sadrži uvodni dio s obrazloženjem i pravnim osnovom za aktivnosti koje se predviđaju, definiciju glavnog cilja djelovanja, strategijski definirane aktivnosti s nosiocima odgovornosti, partnerima i rokovima za provedbu te listu korištenih dokumenata/literature.

Zajednički strategijski ciljevi u svim područjima rada, prema kojima su definirane aktivnosti, su:

- usklađivanje zakonodavstva u svakoj oblasti s domaćim i međunarodnim pravnim standardima za jednakost i ravnopravnost spolova;
- definisanje strategija i politika;
- unapređenje baza podataka, istraživanja i socio-ekonomske analize stanja ravnopravnosti spolova u svakoj oblasti;
- aktivnosti (edukacije, izgradnja kapaciteta, podizanje svijesti, promocije).

Samra Filipović-Hadžiabdić, direktorica Agencije za ravnopravnost spolova BiH
Sarajevo, septembar 2007. godine

POGLAVLJE I
EVROPSKE INTEGRACIJE U SVJETLU
RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

U V O D

Evropska unija je od 1992. godine u sve svoje ugovore s trećim zemljama uključila klauzulu kojom se definišu poštivanje ljudskih prava i demokratija kao "suštinski element svih odnosa s Evropskom unijom, a ljudska prava ekvivalent su pojmu ravnopravnosti spolova. Postoje politički ugovori koji obavezuju Evropsku uniju na poštivanje ravnopravnosti spolova: EC ugovori, Akcioni program, Pekinška platforma za djelovanje, milenijumski razvojni ciljevi. Postoje, naravno, i pravne osnove za aktivnosti Evropske unije na poštivanju ravnopravnosti spolova: EC ugovori, CEDAW (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena), regionalni ugovori i odredbe, Odredba (EC) broj 806/2004 o promovisanju ravnopravnosti spolova u razvoju saradnje. Ravnopravnost je princip, cilj i zadatak Evropske unije, što čini sastavni dio EC Treaty i Povelje o osnovnim pravima u Evropskoj uniji (2000): "*Zajednica će imati zadatak, da uspostavljanjem zajedničkog tržišta i ekonomske i monetarne unije i kroz implementaciju zajedničkih politika ili aktivnosti koje se odnose na član 3. i 4, da promoviše kroz Zajednicu harmoničan, izbalansiran i održiv razvoj ekonomskih aktivnosti, visok nivo zaposlenja i socijalne zaštite, jednakost između muškaraca i žena, održiv i neinflacioni rast (...)* .

U "Bijeloj knjizi" navode se osnovni dokumenti EU koji se odnose na ravnopravnost spolova kao što je član 141. Ugovora EZ iz Rima, kojim se osigurava princip jednakog plaćanja muškaraca i žena za isti posao. Pored ovog člana, postoji još pet direktiva koje se odnose na ravnopravnost spolova:

- Direktiva o jednakom tretmanu (76/207/EEC) predviđa jednak odnos prema muškarcima i ženama prilikom zaposlenja, napredovanja na poslu, obrazovanja i radnih uslova;
- Direktiva o socijalnom osiguranju (79/7/EEC) predviđa jednak tretman u statutarnim programima socijalnog osiguranja;
- Direktiva o profesionalnom socijalnom osiguranju (86/378/EEC) predviđa jednak tretman u profesionalnim programima socijalnog osiguranja za zaposlene, kao i za samostalne privrednike;
- Direktiva o jednakom tretmanu za muškarce i žene kao samostalne privrednike, te o položaju žena u poljoprivredi (86/613/EEZ), odnosi se na načelo jednakog tretmana samostalnih privrednika i njihovih bračnih drugova;
- Direktiva o zaštiti trudnoće i materinstva na radu (92/85/EEC) deseta je pojedinačna direktiva unutar okvirne Direktive o zdravlju i sigurnosti (89/391/EEC).

Strateški cilj Bosne i Hercegovine je integrisanje u Evropsku uniju

Da bi postala zemlja kandidatkinja i konačno članica Evropske unije, pred našom zemljom stoje brojni uslovi koje je neophodno ispuniti kako bi se postigli samoodrživost i razvoj. Osnovni uslov je razvoj demokratije, a demokratije nema bez poštovanja osnovnih ljudskih prava. "Postizanje

demokratije unaprijed pretpostavlja postojanje stvarnog partnerstva između muškarca i žene u vođenju poslova društva, u kome oni rade u uslovima ravnopravnosti i komplementarnosti, uzajamno se obogaćujući svojim razlikama. (čl. 4. Univerzalne deklaracije o demokratiji). Ravnopravnost spolova je osnovno ljudsko pravo sadržano u mnogim pravnim instrumentima, deklaracijama, kao i u mnogim nacionalnim ustavima, što je slučaj i s Ustavom Bosne i Hercegovine: "Prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno se primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. Stoga ravnopravnost spolova nije samo stvar dobre političke volje, već je obaveza da se Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, donesen 2003. godine, napokon implementira.

Osnovni cilj:

Implementiran Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u svim procesima integrisanja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

Aktivnosti:

- 1. Uskladiti zakonodavstvo Bosne i Hercegovine s *acquis communautaire*om, pravnim naslijeđem Evropske unije, što treba uraditi uz konsultacije s Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine radi integrisanja gender komponente (član 23. stav 1. tačka 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini)**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, Direkcija za evropske integracije, resorna ministarstva.

Partneri:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realizacije:

Do završene integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

- 2. Pratiti implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u institucijama Bosne i Hercegovine, kao potvrde primjene standarda Evropske unije**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

3. Osigurati ravnopravnu zastupljenost spolova u pregovaračkim grupama/timovima za zaključivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj uniji

Nosioci odgovornosti:

Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, resorna ministarstva.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Do zaključivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) Evropskoj uniji (kraj 2006. godine), a potom i do ostvarivanja punopravnog članstva Bosne i Hercegovine u EU.

4. Uključiti gender komponentu u sve projekte pomoći Evropske unije Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine (Sektor za koordinaciju pomoći), Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, resorna ministarstva.

Partneri:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Evropska komisija, nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

5. Prevesti na jezike Bosne i Hercegovine dokumente i legislativu Evropske unije koji se odnose na ravnopravnost spolova

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

Partneri:

Delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini, meunarodne i nevladine organizacije, Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine.

Vremenski period realizacije:

Do kraja 2009. godine.

6. Promovisati ravnopravnosti spolova putem obuka kako bi se postiglo razumijevanje značaja gender pitanja u radu resornih ministarstava koja će učestvovati u procesu evropskih integracija

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine, resorna ministarstva.

Partneri:

Nevladine organizacije, međunarodne organizacije (UNDP, Delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini).

Vremenski period realizacije:

2006-2009. godina.

7. Provoditi kampanje na svim nivoima vlasti o važnosti implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini za predstojeće korake u procesu evropskih integracija Bosne i Hercegovine

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije, Delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini.

Vremenski period realizacije:

Do 2008. godine.

8. Senzibilizirati javnosti o poboljšanju ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u kontekstu procesa evropskih integracija

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije, mediji.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

9. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Direkcije za evropske integracije Bosne i Hercegovine, ministarstva nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementaciju aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (finansijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koje su direktna podrška provođenju aktivnosti u poglavlju Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu bilo da su u pitanju sredstva za direktnu, bilo indirektnu podršku za provođenje aktivnosti u oblasti Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provođenje aktivnosti u oblasti evropskih integracija o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih finansijskih sredstava,
- osigurati dodatna sredstva za implementaciju Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Direkcije za evropske integracije Bosne i Hercegovine, ministarstva nadležna za provedbu aktivnosti u oblasti Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija

- Direktiva o jednakom tretmanu (76/207/EEC) predviđa jednak odnos prema muškarcima i ženama prilikom zaposlenja, napredovanja na poslu, obrazovanja i radnih uslova.
- Direktiva o socijalnom osiguranju (79/7/EEC) predviđa jednak tretman u statutarnim programima socijalnog osiguranja.
- Direktiva o profesionalnom socijalnom osiguranju (86/378/EEC) predviđa jednak tretman u profesionalnim programima socijalnog osiguranja za zaposlene, kao i za samostalne privrednike.
- Direktiva o jednakom tretmanu za muškarce i žene kao samostalne privrednike te o položaju žena u poljoprivredi (86/613/EEZ) odnosi se na načelo jednakog tretmana samostalnih privrednika i njihovih bračnih drugova.
- Direktiva o zaštiti trudnoće i materinstva na radu (92/85/EEC) deseta je pojedinačna direktiva unutar okvirne Direktive o zdravlju i sigurnosti (89/391/EEC).

POGLAVLJE II
SARADNJA I JAČANJE KAPACITETA

U V O D

Uputstva, obaveze, ciljevi i smjernice za osnaživanje i održivost svih nacionalnih mehanizama, njihova saradnja i jačanje kapaciteta, sadržani su u Poglavlju 37. Memoranduma 21 "Nacionalni mehanizmi i međunarodna saradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju UN odjela za ekonomske i socijalne poslove, Studiji o efikasnom funkcionisanju državnih mehanizama za integrisanje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope (2004. godine), državnih mehanizmi: planovi akcije i integriranje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope od 4. svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. godine (2004. godine), Priručniku Vijeća Evrope o nacionalnim mehanizmima za promovisanje gender jednakosti i planovi akcije – smjernice za uspostavljanje i implementaciju državnih mehanizama za promovisanje jednakosti, s primjerima dobrih praksi, 2001. godine, Ustavu Bosne i Hercegovine (1995.), Zakonu o upravi Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 32/02), Srednjoročnoj razvojnoj strategiji za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007, te – ilenijumskim razvojnim ciljevima, Izvještaj o humanom razvoju, UNDP (2003). Bosna i Hercegovina ima uspostavljene institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom, entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima, čime su stvoreni elementarni preduslovi za primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. U svrhu što bolje implementacije Zakona i održivosti ovih mehanizama, neopodno je jačanje njihovih kapaciteta, kao i međusobna saradnja. Saradnja vladinih institucija s nevladinim sektorom u Bosni i Hercegovini te šira saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou od velikog su značaja za postizanje sveobuhvatnih i efikasnih rezultata koji će odgovarati potrebama cjelokupnog bosanskohercegovačkog društva.

Osnovni cilj:

Ojačani kapaciteti, operativnost i održivost institucionalnih mehanizma za integriranje principa ravnopravnosti spolova na svim nivoima.

Aktivnosti:

1. Usaglasiti sve državne i entitetske zakone kao i druge odgovarajuće propise sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (član 30, stav 2) i uspostaviti procedure za uspješnu provedbu navedenih zakona, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova Zastupničkog

doma i Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova distrikta Brčko, kantonalne i općinske komisije za gender pitanja, nadležni organi uprave.

Vremenski period realizacije:
Kontinuirano.

2. Jačati političku volju i podršku za implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma i Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova distrikta Brčko, kantonalne i općinske komisije za gender pitanja, nadležni organi uprave.

Vremenski period realizacije:
Kontinuirano.

3. Sarađivati i koordinirati sa svim institucijama vlasti u procesu integracije gendera

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova pri Zastupničkom domu i Domu naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova distrikta Brčko, kantonalne i općinske komisije za gender pitanja, sve vladine institucije.

Vremenski period realizacije:
Kontinuirano.

4. Razviti procedure i metode saradnje s civilnim sektorom u okviru procesa implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova pri Zastupničkom domu i Domu naroda Parlamenta Federacije

Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova distrikta Brčko, civilni sektor.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

5. Osnovati gender mehanizme na regionalnom nivou, razviti regionalne gender politike i razmijeniti najbolje prakse i iskustva u regionu

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, zajedno s ostalim institucionalnim mehanizmima na regionalnom nivou.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

6. Ojačati međunarodnu saradnju¹

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, zajedno s ostalim institucionalnim mehanizmima.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

7. Razviti saradnju institucionalnih mehanizama za integriranje gendera sa statističkim institucijama na državnom i entitetskim nivoima u cilju ispunjavanja međunarodnih obaveza

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

---

¹ Predstavljanje Bosne i Hercegovine u Odboru za jednakost žena i muškaraca Vijeća Evrope, predstavljanje bh. CEDAW izvještaja UN komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, kontakti s Evropskom unijom

8. Osnažiti, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, Agenciju za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine daju i joj ve e ovlasti za procjenu zakona, podzakonskih akata i drugih propisa s gender aspekta u odnosu na relevantna ministarstva i Vije e ministara Bosne i Hercegovine, kao i dodatna ljudska i finansijska sredstva

Nosioci odgovornosti:

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, inistarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Napraviti analizu ljudskih, budžetskih i edukacionih resursa institucionalnih mehanizama za integriranje koncepta ravnopravnosti spolova²

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

UNDP i IBHI (Independent Bureau for Humanitarian Issues).

Vremenski period realizacije:

Godinu dana od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Uspostaviti koordinacioni odbor institucionalnih mehanizama za integriranje gendera³

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realizacije:

Odmah po usvajanju Gender akcionog plana.

² Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske

³ Predvi eno je da Koordinacioni odbor bude sastavljen od predstavnica Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centra Republike Srpske, sa zadatkom razmatranja:

- zajedničkih pitanja u provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova,
- Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine
- Srednjoročne razvojne strategije i me unarodnih dokumenata,
- jačanja internih kapaciteta i kapaciteta gender institucionalnih mehanizama,
- regionalne saradnje i saradnje s civilnim sektorom

11. Jačati ljudske resurse kontinuiranim usavršavanjem i edukacijom te uspostaviti resursno-edukacioni i dokumentacioni centar sa zajedničkom bazom podataka u institucionalnim mehanizmima za integriranje koncepta ravnopravnosti spolova⁴

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

CIDA, UNDP, tijela za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti, tijela izvršne vlasti.

Vremenski period realizacije:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

12. Nastaviti aktivnosti na jačanju kapaciteta svih državnih organa⁵ putem edukacija o odgovornostima i obavezama u provedbi CEDAW konvencije, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije, tijela za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti, tijela izvršne vlasti.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

13. Razviti programe za sudije/tkinje, tužioce/teljice, o budsi osobe i advokate/ice o primjeni CEDAW konvencije radi osiguranja de facto sudske primjenjivosti prava iz Konvencije pred svim sudovima i drugim institucijama, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo pravde, ministarstvo pravde Republike Srpske, Odjeljenje za stručne i administrativne poslove Brčko distrikta, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

⁴ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske

⁵ Ministarstva, organa uprave, upravnih organizacija, agencija, zavoda, direkcija i službi, na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou

Vremenski period realizacije:

Godinu dana od usvajanja Gender akcionog plana.

14. Obezbijediti, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, obuku za nevladine organizacije koje se bave pitanjima ravnopravnosti spolova s ciljem informiranja što ve eg broja žena i muškaraca o mogu nostima pokretanja postupaka i pravnim lijekovima u slučajevima kršenja njihovih prava utvrđenih Konvencijom

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo pravde, inistarstvo pravde Republike Srpske, Odjeljenje za stručne i administrativne poslove Brčko distrikta, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i me unarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

15. Promovirati aktivnosti preduzete u okviru procesa integracije principa ravnopravnosti spolova putem kampanja podizanja svijesti i jačanjem odnosa s medijima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, tijela zakonodavne vlasti na svima nivoima.

Partneri:

Mediji, nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

16. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Saradnja i jačanje kapaciteta

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstva nadležna za provedbu aktivnosti u oblasti Saradnja i jačanje kapaciteta).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

17. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementaciju aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (finansijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koja su direktna podrška provođenju aktivnosti u oblasti Saradnja i jačanje kapaciteta;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu bilo da su u pitanju sredstva za direktnu, bilo indirektnu podršku za provođenje aktivnosti u oblasti Saradnja i jačanje kapaciteta;
- osigurati dodatna sredstva za implementaciju Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstva nadležna za provedbu aktivnosti u oblasti Saradnja i jačanje kapaciteta).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija:

- Ustav Bosne i Hercegovine, 1995. godine;
- Zakon o upravi Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 32/02);
- Poglavlje 37. Agende 21 "Nacionalni mehanizmi i međunarodna saradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju UN odjela za ekonomske i socijalne poslove;
- Studija o efikasnom funkcionisanju državnih mehanizama za integrisanje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope, 2004. godine;
- državni mehanizmi: planovi akcije i integriranje gendera u zemljama članicama Vijeća Evrope od 4. svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. godine, 2004. godine;
- Priručnik o nacionalnim mehanizmima za promovisanje gender jednakosti i planovi akcije Smjernice za uspostavljanje i implementaciju državnih mehanizama za promovisanje jednakosti, s primjerima dobrih praksi, 2001. godine;
- Srednjoročna razvojna strategija za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007;
- Milenijumski razvojni ciljevi, Izvještaj o humanom razvoju, UNDP, 2003;
- Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine po Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, 2004;
- Preporuke radnih grupa za implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova BiH;
- Zapisnici sa sastanka "Strateško planiranje", novembar 2005.;
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/index_en.html http://www.coe.int/t/e/Human_Rights/Equality/.

POGLAVLJE III

MAKROEKONOMSKE I RAZVOJNE STRATEGIJE

U V O D

Ekonomski razvoj je višedimenzionalan proces i u velikoj mjeri ovisi o očuvanju makroekonomske stabilnosti i otvorenosti privrede u Bosni i Hercegovini. Ekonomski rast i ravnomjeran ekonomski razvoj stvaraju pretpostavke za veću zaposlenost i efikasniji sistem socijalne zaštite, što konačno vodi ka smanjenju siromaštva. «Bijela knjiga: Priprema pridruženih zemalja Centralne i Istočne Evrope za integraciju u unutrašnje tržište Evropske unije» (COM (95) 163 final, Brisel, maj 1995), dio je pretpristupne strategije zemljama Centralne i Istočne Evrope i pruža pomoć u njenom planiranju i programiranju. Zemlje koje se pripremaju za pristupanje Uniji morat će, također, provesti privredne reforme i jasnu makroekonomsku politiku. Tranzicija u tržišnu ekonomiju podrazumijeva uspostavu sistema zakonskih i komercijalnih pravila, čime će se osigurati pravna sigurnost i transparentnost za ekonomske operatore. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Državni plan akcije po Pekinškoj deklaraciji za oblast "Žene i siromaštvo" te strateški dokumenti Bosne i Hercegovine, kao što je Srednjoročna razvojna strategija (MTDS) te milenijumski razvojni ciljevi u sebi sadrže obaveze, ciljeve i zadatke za postizanje napretka u ovoj oblasti i uopće napretka bosanskohercegovačkog društva i smanjenja siromaštva u Bosni i Hercegovini. Naime, u skladu s preporukama UN komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, za ostvarivanje milenijumskih razvojnih ciljeva neophodno je uspješno primjenjivati Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

Osnovni cilj:

Smanjenje siromaštva žena i muškaraca putem novih makroekonomskih i razvojnih strategija.

Aktivnosti:

1. Kreirati politike i strategije, uvažavajući i gender komponentu, koje imaju za cilj privlačenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Agencija za unapređenje inostranih investicija u BiH, Jedinica za ekonomsko planiranje i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH (EPPU).

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Kreirati politike i strategije uvažavajući i gender komponentu, u cilju usmjeravanja privrede u pravcu iskorištavanja prirodnih resursa doma ih regija ili favoriziranje korištenja doma ih proizvoda

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, inistarstvo vodoprivrede, šumarstva i poljoprivrede Republike Srpske, Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko distrikta, Federalno ministarstvo razvoja, inistarstvo za ekonomske odnose i koordinaciju Republike Srpske, poduzetništva i obrta.

Partneri:

Me unarodne organizacije, nevladine organizacije, udruženja poljoprivrednika.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Izraditi strategiju za izvoz proizvoda iz industrijskih grana u kojima su većinom koncentrisane žene

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, inistarstvo vodoprivrede, šumarstva i poljoprivrede Republike Srpske, inistarstvo za ekonomske odnose i koordinaciju Republike Srpske, Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko distrikta, resorna kantonalna ministarstva.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Godinu dana od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Osigurati pristup i korištenje programa iz Srednjoročne razvojne strategije za ublažavanje siromaštva marginaliziranim grupama žena i muškaraca, u skladu s njihovim potrebama i mogućnostima, a što je predviđeno i preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Jedinica za ekonomsko planiranje i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH (EPPU).

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

5. Inicirati pregovore sa Svjetskom bankom i srodnim međunarodnim institucijama o uspostavljanju kreditnih linija za koje se ne garantira nepokretnom imovinom kako bi se izbjegla indirektna diskriminacija žena u pristupu kreditima

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, ministarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta, Svjetska banka, međunarodni monetarni fond.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Godinu dana od usvajanja Gender akcionog plana.

6. Izvršiti procjenu kumulativnih poslova prema ekonomskim uslovima i standardima rada i ocijeniti moguće efekte ovog rada na bruto nacionalni dohodak

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo trezora i finansija Bosne i Hercegovine, ministarstvo za ekonomske odnose i koordinaciju Republike Srpske, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, ministarstvo rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine, ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, ministarstvo finansija Federacije Bosne i Hercegovine, ministarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Provesti istraživanja o zastupljenosti žena i muškaraca u poljoprivredi, proizvodnji i neformalnom sektoru

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH, inistarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Republike Srpske, Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko distrikta, inistarstvo za ekonomske odnose i koordinaciju Republike Srpske, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Odjel za privredni razvoj Brčko distrikta, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, entitetski zavodi za statistiku, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srpske.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

8. Provesti istraživanje o radu žena i muškaraca na crnom tržištu

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, entitetski zavodi za statistiku, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srpske.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Makroekonomske i razvojne strategije

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti makroekonomskih i razvojnih strategija).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementaciju aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (finansijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koja su direktna podrška provođenju aktivnosti u oblasti makroekonomskih i razvojnih strategija;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu bilo da su u pitanju sredstva za direktnu, bilo indirektnu podršku za provođenje aktivnosti u oblasti makroekonomskih i razvojnih strategija;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provođenje aktivnosti u oblasti makroekonomskih i razvojnih strategija o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih finansijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementaciju Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti makroekonomskih i razvojnih strategija).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena literatura:

- Srednjoročna razvojna strategija za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007. godine;
- Milenijumski razvojni ciljevi, Izvještaj o humanom razvoju, UNDP, 2003. godine;
- Zaključci s obuke Engendering MTDS/PRSP, septembar 2005. godine.

POGLAVLJE IV
GENDER SENZITIVNI BUDŽETI

U V O D

Budžet je najvažniji vladin instrument jer se bez finansijskih sredstava ne mogu uspješno implementirati politike. Promatrajući jedan budžet, može se bez problema procijeniti koliko je vlada sama po sebi demokratska, koliko su joj važni principi osnovnih ljudskih prava, koji su joj prioriteta, šta smatra osnovom za razvoj, kako podržava razvoj i pored mnogih drugih elemenata može se saznati i koliko je vlada gender osjetljiva, odnosno koliko drži do principa ravnopravnosti spolova.

Gender budžetiranje odnosi se na analizu uticaja stvarnih vladinih primanja i potrošnje na žene i djevojčice u odnosu na muškarce i dječake. Ono ne zahtijeva odvojene budžete za žene niti ima za cilj samo povećanje potrošnje na specifične programe za žene. Umjesto toga, ono pomaže vladama da odluče koje se politike trebaju prilagoditi i gdje se sredstva trebaju alocirati kako bi tretirali pitanja siromaštva i gender nejednakosti. Širi ciljevi gender osjetljivih budžeta su, kao prvo, da osiguraju da su u procesu pripreme budžeta uključeni glasovi i žena i muškaraca na svim nivoima i, drugo, da osiguraju da sadržaj budžeta reflektira ciljeve ravnopravnosti spolova na način na koji su fondovi alocirani i prihodi generirani. Način na koji vlade obezbjevuju sredstva za budžet i na koji alociraju sredstva utiče na opće dobro pojedinaca, muškaraca i žena, kao i na razvoj države u cijelosti. Budžet reflektira prioritete i spremnost/opredjeljenje vlade, uključujući njihovu posvećenost postignućima na polju ravnopravnosti spolova.

- *Međunarodni, pravni i institucionalni okviri za gender osjetljive budžete*

Bosna i Hercegovina se obavezala, pa time i njeni entiteti, da po pristupanju Savjetu/Vijeću Europe učini određene korake kako bi se unaprijedili i promovirali principi ravnopravnosti spolova i osigurala zaštita od diskriminacije na spolnoj osnovi. Tako se krenulo u proces usklađivanja domaćeg pravnog i institucionalnog okvira sa standardima međunarodne zajednice u cilju eliminiranja postojeće diskriminacije među spolovima.

Savjet/Vijeće Evrope je definiralo strategiju ravnopravnosti spolova kao *reorganizaciju, razvoj i evoluciju političkih procesa, tako da se gender inkorporira u politiku na svim nivoima i u svim etapama*. Prateći ovu definiciju, neophodno je preduzeti sljedeće korake:

- **preduzeti ciljanu politiku o pitanju ravnopravnosti spolova (legislativa i mehanizmi);**

- **uspostaviti institucionalne i operativne mehanizme za integraciju gender pitanja u sistemu vlasti.**

U setu međunarodnih dokumenata koji obavezuju Bosnu i Hercegovinu je i Pekinška deklaracija s platformom za akciju koju je Vlada usvojila i potpisala zajedno s još 189 vlada svijeta na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, održanoj u Pekingu 1995. godine.

Pekinška deklaracija⁶ s platformom za akciju, između ostalog navodi, da:

"Uspjeh politike i mjera kojima je svrha podrška ili jačanje unapređenja ravnopravnosti spolova i unapređenje statusa žena trebao bi biti utemeljen na integraciji perspektive ravnopravnosti spolova u opću politiku, koja je u vezi sa svim oblastima društva, kao i provođenjem

⁶ Pekinška deklaracija, 1995. godine

pozitivnih mjera uz odgovaraju u institucionalnu i finansijsku podršku na svim nivoima."

U poglavlju VI - FINANSIJSKI ARANŽMANI, u tačkama 345/346 stoji:

"Za potpuno i uspješno provođenje Platforme za akciju trebat e politička odlučnost kako bi se osigurali ljudski i finansijski resursi za osnaživanje položaja žena. U vezi s tim bit e potrebna integracija perspektive ravnopravnosti spolova u budžetske odluke o politikama i programima, kao i adekvatno finansiranje konkretnih programa za osiguranje jednakosti između muškaraca i žena. Primarnu odgovornost za provođenje strateških ciljeva Platforme za akciju imaju v l a d e. Da bi se ciljevi postigli, vlade bi trebale raditi na sistematičnom razmatranju kako žene imaju koristi od izdataka za javni sektor, prilagoditi budžete tako da se osigura jednakost pristupa izdacima za javni sektor i sa svrhom unapređenja produktivnih kapaciteta i sa svrhom ispunjavanja društvenih potreba, te da ostvare ono što je obe ano u vezi s uvođenjem principa ravnopravnosti spolova na drugim samitima i konferencijama Ujedinjenih nacija. Da bi uspješno razradile strategije provođenja Platforme za akciju na državnim nivoima, v l a d e bi trebale izdvajati dovoljno resursa, uključuju i i resurse za provođenje gender analize. V l a d e bi, također, trebale podsticati nevladine organizacije te institucije iz privatnog sektora i druge institucije da mobiliziraju dodatne resurse."

Navedeni citati, kao i druge odredbe Platforme za akciju, daju obavezu vladama na svim nivoima u Bosni i Hercegovini **da u procedure pripremanja, predlaganja, usvajanja i izvršavanja budžeta uključe i njihovo analiziranje s gender aspekta.**

Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske, kao i ustavi kantona uključuju osnovne odredbe za osiguranje ljudskih prava i temeljnih sloboda, osiguranja tih prava i zaštita ličnih sloboda, ljudskog integriteta, dostojanstva i drugih prava i sloboda u oblasti ljudskih prava, uključujući zabranu diskriminacije po osnovu spola, na direktan i indirektan način. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH 16/03) ure uje, promovira i štiti ravnopravnost spolova te garantira jednake mogućnosti svim građanima kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi života. Na ovaj način podiže se standard zaštite garancije ljudskih prava, posebno žena, koje su najčešće žrtve primjene dvostrukih standarda i diskriminacije po osnovu spola. Zakon, izme u ostalog, obavezuje vlasti u Bosni i Hercegovini na "izradu programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti , što, naravno, mora rezultirati i gender pristupom pri planiranju i trošenju potrebnih finansijskih sredstava.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske su stručne službe/tijela vlada zadužena za podršku svim institucijama sistema za uvo enje principa jednakosti i ravnopravnosti spolova u sve programe, politike i oblasti života i rada. Cilj osnivanja ovih tijela, u okviru izvršnih vlasti, je uvo enje gender ravnopravnosti kao i provo enje principa gender ravnopravnosti propisanih međunarodnim konvencijama i sporazumima koje je ratifikovala naša država, a nakon stupanja na snagu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i njegova provedba. U skladu s organizacijom državne strukture, gender centri su radili i na proširivanju cijele mreže koordinacionih odbora i komisija, na svim nivoima u sistemu izvršne i zakonodavne vlasti. Pored nadležnih institucija sistema, i gender mehanizmi, kao stručna tijela, imaju svoju ulogu u procesu planiranja, predlaganja, usvajanja i realiziranja budžeta, s ciljem uvo enja gender osjetljivih budžeta.

Gender osjetljivi budžeti u kontekstu evropskih integracija

Nekoliko inicijativa je bilo poduzeto da bi se promovirali gender osjetljivi budžeti u okviru Evropske komisije. U oktobru 2001. godine Komisija (DG EMPL) u suradnji s Belgijskim predsjedništvom organizirala je tehnički seminar o gender budžetiranju⁷.

Savjetodavni komitet o jednakim mogućnostima za muškarce i žene usvojio je Stav o gender budžetiranju u maju 2003. godine i preporučio da bi EC trebala prezentirati studiju vidljivosti baziranu na gender analizi evropskih strukturalnih fondova, obezbje ujući analizu gender uticaja svih dijelova EC budžetskih procesa. Informacije o ovom stavu se mogu naći na web stranici Evropske unije.

U januaru 2003. godine, Komitet o ženskim pravima i jednakim mogućnostima Evropskog parlamenta vodio je javnu raspravu o gender budžetiranju. Cilj ove javne rasprave je bio da se razmijene informacije i na u pravi načini razvoja efektivnih instrumenata i mehanizama koji će osigurati da se EU budžetski izvori troše na gender - ravnomjeren način. Na osnovu ove javne rasprave, **Evropski parlament je usvojio Rezoluciju "Gender budžetiranje: kreiranje javnih budžeta s gender perspektivom"(A5-0214/2003)** pozivajući Evropsku komisiju da obezbijedi gender budžetiranje u praksi, da iskomunicira mišljenje Savjetodavne komisije veoma široko, da uspostavi komunikaciju o gender budžetiranju u okviru dvije godine i da uključi politike gender budžetiranja u ciljeve, instrumente i mehanizme u Strategijski okvir za gender ravnopravnost.

Sve zemlje članice EU kao i zemlje koje su u pripremi za ulazak u EU treba da imaju informacije o ovim aktivnostima i da se uključe u procese na vrijeme.

Šta sve dobivamo s gender osjetljivim budžetima?

Analizom iskustava u zemljama koje su uvele gender osjetljive budžete mogu se navesti prednosti koje su same vlade prepoznale, a koje se mogu primijeniti i na Bosnu i Hercegovinu:

- uvo enjem gender komponente, kao jednog od stubova samoodrživog razvoja, u budžete vladinih institucija direktno se utiče na njegovu kvalitetu;
- gender osjetljivi budžeti osiguravaju uzimanje u obzir potreba i interesa pojedinaca iz različitih socijalnih grupa;
- uvodi se gender svjesnost u politike i budžete svih institucija;
- na takve budžete mogu uticati svi zainteresirani građani;
- takav budžet u potpunosti implementira zakone i politike koji su usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, odnosno sve programe i mjere koje iz njega proizilaze, kao i planovi i akcije po preuzetim konvencijama i deklaracijama koje su sastavni dio naših ustava, a koje se odnose na gender jednakost i ravnopravnost;
- to su budžeti u čijoj pripremi i realizaciji ravnopravno i jednakopravno učestvuju i žene i muškarci;
- to su budžeti koji su svojom realizacijom obezbijedili očekivane efekte;
- ovakavi budžeti povećavaju efikasnost osiguranjem sredstava za one koji to najviše trebaju;
- poboljšanje praćenja realizacije budžeta imajući informaciju kome direktno odlaze sredstva;
- veća mogućnost praćenja implementacije i kroz to smanjenje korupcije;
- poboljšanje transparentnosti i odgovornosti.

⁷ Toolkit on mainstreaming gender equality in EC development cooperation, EC Relex Familz Gender Help Desk 2004

Širi ciljevi gender osjetljivih budžeta su, kao prvo, da osiguraju da su u procesu pripreme budžeta uključeni glasovi i žena i muškaraca na svim nivoima i, kao drugo, da osiguraju da sadržaj budžeta reflektira ciljeve ravnopravnosti spolova na način na koji su fondovi alocirani i prihodi generirani.

Osnovni cilj:

Gender senzitivne procedure pripremanja, predlaganja, usvajanja i izvršavanja budžeta na svim nivoima vlasti

Aktivnosti:

- 1. Napraviti analizu zakona o budžetima/proračunima, zakona o budžetskom sistemu i zakona o izvršenju budžeta na svim nivoima s gender aspekta te inicirati izmjene i dopune ovih zakona kako bi se precizno propisale procedure pripreme budžeta na svim nivoima vlasti, uvode i obavezu gender planiranja i analize, a što je u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW**

Nosioci odgovornosti:

Zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti, inistarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, inistarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta, Komisija za finansije i budžet Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Komisija za finansije i budžet Predstavničkog doma Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija za finansije i budžet Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za finansije i budžet Skupštine Brčko distrikta.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

- 2. Integrirati princip ravnopravnosti spolova u sve razvojne, ekonomske i socijalne strategije, programe i politike**

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, inistarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta, Komisija za finansije i budžet Predstavničkog doma Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija za finansije i budžet Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Komisija za finansije i budžet Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za finansije i budžet Skupštine Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Osigurati posebne budžetske linije budžetskim korisnicima za realizaciju gender senzitivnih programa

Nosioci odgovornosti:

Zakonodavne komisije na svim nivoima, inistarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, inistarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

4. Provesti istraživanje o specifičnim potrebama krajnjih korisnika/ca budžeta po spolnoj strukturi

Nosioci odgovornosti:

Nadležna ministarstva na svim nivoima, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine i zavodi za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

5. Uspostaviti evidenciju krajnjih korisnika/ca budžeta po spolnoj strukturi, sredstava dodijeljenih ministarstvima i službama na svim nivoima organizacije državne vlasti

Nosioci odgovornosti:

Nadležna ministarstva na svim nivoima, kantonalne i općinske službe, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, entitetski zavodi za statistiku, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

6. Jačati, putem edukacije, kapacitete organa uprave na svim nivoima kako bi vršili gender analizu budžeta prilikom planiranja i procjene prihoda i troškova

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, inistarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta, ministarstva uprave i lokalne samouprave, finansijska odjeljenja organa uprave na svim nivoima.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Uključiti predstavnike/ce resornih ministarstava finansija, odjeljenja za budžet i javne finansije u rad Radne grupe za gender jednakost pri EPPU-PIMU

Nosioci odgovornosti:

EPPU, inistarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, inistarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realizacije:

Godinu dana od usvajanja Gender akcionog plana.

8. Osnovati radnu grupu za izradu gender senzitivnog budžeta u pilot-oblastima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, parlamentarne komisije za budžet i finansije na svim nivoima.

Vremenski period realizacije:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Izraditi preporuke i vodič za gender senzitivno budžetiranje na osnovu "naučenih lekcija"

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, inistarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, inistarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko distrikta, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, parlamentarne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Izraditi indikatore za pra enje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Gender senzitivnih budžeta

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni budžeti).

Partneri:

Nevladine i me unarodne organizacije

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

11. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementaciju aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (finansijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za odre ene aktivnosti koje su direktna podrška provo enju aktivnosti u oblasti Gender senzitivni budžeti;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu bilo da su u pitanju sredstva za direktnu, bilo indirektnu podršku za provo enje aktivnosti u oblasti Gender senzitivni budžeti;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provo enje aktivnosti u oblasti zapošljavanja i tržišta rada o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih finansijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementaciju Gender akcionog plana od me unarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni budžeti).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena literatura:

- Gender osjetljivi budžeti - mogućnost za smanjenje siromaštva u Bosni i Hercegovini, GEEP, 2005. godine;
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine;
- Srednjoročna razvojna strategija za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007. godine;
- www.gender-budgets.org www.internationalbudget.org/resources/library/GenderBudget.pdf.
- *Bosanskohercegovački Gender akcioni plan*

POGLAVLJE V
POLITIČKI ŽIVOT I DONOŠENJE ODLUKA

U V O D

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000), Rezolucija Europskog parlamenta o učešću žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI)) daju upute i smjernice vladama Bosne i Hercegovine i entiteta kao i ostalim akterima za preduzimanje odgovarajućih mjera kako bi unaprijedili položaj žene u društvu i spriječili svaki oblik nasilnog rješavanja problema.

Cijela ideja parlamentarne demokratizacije počiva na zastupljenosti svih njenih građana i građanki. Društvo bez punog učešća žena i muškaraca u svim sferama života je nedemokratizirano društvo. UN konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena usvojena 1979. godine, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Preporuka Rec (2003) 3 Vijeća ministara zemljama članicama o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka, usvojena 12. marta 2003. godine, daju smjernice zemljama članicama za uključivanje jednakog broja žena i muškaraca u donošenje odluka na svim nivoima vlasti. Izgradnja savremenog društva zavisi, između ostalog, i od ženskih radnih sposobnosti, njihovih iskustava i stavova. Nedostatak ravnoteže između društvenog utjecaja žena i muškaraca znači redukciju u mnogim mogućnostima bosanskohercegovačkog društva. Kao što se navodi u izvještaju Svjetske banke iz 1999. godine, demokratija i ravnomyerna zastupljenost spolova garantira bolji ekonomski razvoj.

Zbog toga, s pravom možemo reći da je od suštinskog značaja za bosanskohercegovačko društvo u cjelini ravnomyerno učešće i podjela odgovornosti žena i muškaraca u političkom i javnom životu, kao što je definirano članom 15. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Pitanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini mora postati dio svake progresivne politike, na svim nivoima i u svim sferama.

Osnovni cilj:

Postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka u strukturama vlasti i odlučivanja na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini.

Aktivnosti:

- 1. Uskladiti zakone, nacрте zakona i druge propise u Bosni i Hercegovini sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, kao i s međunarodnim standardima koji promovišu i podstiču ravnopravnost spolova u strukturama vlasti i odlučivanja, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW.**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, nadležna ministarstva na svim nivoima vlasti.

Odgovornost praćenja:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Uskladiti, prema preporukama UN komiteta za CEDAW, Izborni zakon Bosne i Hercegovine sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini kako bi se pojačale mjere za veću zastupljenost žena u izbornim tijelima i na kandidatskim listama, kao i na funkcijama u procesu donošenja odluka u državnoj upravi, pravosuđu i funkcijama u državnim kompanijama, između ostalog, putem implementiranja privremenih mjera, u skladu s članom 4, paragraf 1, CEDAW konvencije i Generalne preporuke br. 25.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, Radna grupa za izmjene i dopune Izbornog zakona, entitetska i kantonalna ministarstva.

Odgovornost praćenja:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Uskladiti zakone i druge propise u kojima se definišu izbor i imenovanje/postavljanje na javne funkcije, kao i proces kandidiranja/nominiranja na te funkcije sa čl. 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, vlade Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, Vlada Brčko distrikta, entitetska i kantonalna ministarstva, agencije za državnu službu na svim nivoima.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Pokrenuti inicijativu za izradu državnog zakona o političkim partijama

- u kojem bi se mogle precizirati obaveze političkih partija da u svojim organima moraju osigurati ravnopravnu zastupljenost spolova, u skladu sa čl. 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i
- utvrdila zakonska obaveza davanja finansijske stimulacije političkim strankama koje promoviraju ravnopravnu zastupljenost spolova kroz svoje redovne aktivnost.

Nosioci odgovornosti:

Zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, vlade Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, Vlada Brčko distrikta, nadležna entitetska/kantonalna ministarstva, političke partije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

5. Razviti procedure za potpunu primjenu člana 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, a što je u skladu s Rezolucijom Vijeća a sigurnosti 1325, kako bi se osigurala ravnopravna zastupljenost spolova u procesu kreiranja politika i donošenja odluka, ravnopravno učestvuje oba spola na najodgovornijim funkcijama u diplomatiji, u sastavu parlamentarnih i drugih međunarodnih delegacija, kao i u pregovaračkim timovima za priključivanje Bosne i Hercegovine evropskim integracijama.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, zakonodavna i izvršna tijela vlasti na svim nivoima, političke partije, javne službe, poduzeća, sindikati, organizacije poslodavaca, obrazovne institucije.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

6. Pokrenuti inicijativu kod političkih partija s ciljem da jasno definišu u svojim programima i politikama ravnopravnost spolova kao temeljnu vrijednost stranke i jasno uspostave svoje mehanizme za promociju i poštivanje te ravnopravnosti, a što je u skladu s Rezolucijom Vijeća a sigurnosti 1325.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, tijela političkih stranaka, ženske grupe u političkim strankama.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Razviti strategiju za povećanje broja žena iz ruralnih oblasti i Romkinja u organima koji donose odluke na lokalnom nivou, u skladu sa čl. 14. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih nacija (CEDAW).

Nosioci odgovornosti:

Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, općinska vijeća/skupštine opština, političke partije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

8. Uspostaviti bazu podataka o zastupljenosti spolova u strukturama vlasti i odlučivanja na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini te, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, primjenjivati kaznene mjere za nepoštivanje vođenja statističke evidencije po spolu u skladu sa članom 28. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Nosioci odgovornosti:

Nadležna ministarstva, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, entitetski zavodi za statistiku, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Pokrenuti inicijativu za uključivanje predstavnica Foruma i Aktiva žena u predsjedništvo, glavni odbor, kontrolni odbor i statusnu komisiju Saveza samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine (SSSBiH), Saveza sindikata Republike Srpske (SSRS) i Sindikata Brčko distrikta (SBD), s ciljem uspostavljanja novih odnosa i dijaloga te zastupanja njihovih potreba i interesa.

Nosioci odgovornosti:

Savez samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine, Savez sindikata Republike Srpske, Sindikat Brčko distrikta, forumi žena u granskim sindikatima.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

10. Provesti istraživanje o razlozima koji sprečavaju veće uključivanje žena u politički život, u svrhu implementacije Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325.

Nosioci odgovornosti:

Političke partije, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

11. Pokrenuti kampanje za povećanje učešća žena u političkom životu (kandidatkinje na izbornim listama i glasačice), u svrhu implementacije Rezolucije Vijeća za sigurnost 1325.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, političke partije.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

12. Organizirati obuke za senzitivizaciju privatnih preduzeća, sindikata i političkih partija u cilju unapređenja žena na funkcijama donošenja odluka, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske, nadležna ministarstva, sindikati, privatna preduzeća, političke partije.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realizacije:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

13. Nastaviti aktivnosti na promoviranju i podizanju svijesti javnosti o Rezoluciji Vijeća za sigurnost Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i sigurnost.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine, parlamenti na državnom i entitetskom nivou.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije, mediji.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

14. Nastaviti aktivnosti na promoviranju i podizanju svijesti državnih službenika koji su zaposleni u okviru ministarstava, o Rezoluciji Vijeća a sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i sigurnost.

Nosioci odgovornosti:

- Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, inistarstvo odbrane Bosne i Hercegovine, parlamenti na državnom i entitetskom nivou.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije, mediji.

Vremenski period realizacije:

Kontinuirano.

15. Izraditi publikaciju o ulozi žena u djelovanju za mir i mirnom rješavanju sukoba, nenasilnim oblicima rješavanja sukoba i smanjenju učestalosti zloupotrebe ljudskih prava u konfliktnim situacijama.

Nosioci odgovornosti:

- Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, inistarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, inistarstvo odbrane Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, entitetska ministarstva pravde.

Vremenski period realizacije:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

16. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Politički život i donošenje odluka.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Politički život i donošenje odluka).

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

17. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementaciju aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (finansijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koje su direktna podrška provođenju aktivnosti u oblasti Politički život i donošenje odluka;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu, bilo da su u pitanju sredstva za izravnu, bilo neizravnu podršku za provođenje aktivnosti u oblasti Politički život i donošenje odluka;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provedbu aktivnosti u oblasti Politički život i donošenje odluka o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih finansijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementaciju Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Politički život i donošenje odluka).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realizacije:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena literatura:

- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000);
- Rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI));
- Preporuka Rec (2003) 3 Vijeća ministara zemljama članicama o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka, usvojena 12. marta 2003. godine;
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Žene i oružani sukobi, Žene na vlasti i odlučivanju;
- Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine po Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, 2004;
- Državni plan akcije za gender po Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju, 2005;
- Preporuke Radne grupe Javni život za implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine;
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/index_en.html;
- http://www.coe.int/t/e/Human_Rights/Equality/.

POGLAVLJE VI
ZAPOŠLJAVANJE I TRŽIŠTE RADA

U V O D

Prema standardima Ujedinjenih nacija:

Pod razvojem se podrazumijeva sveukupni razvoj koji obuhvata razvoj političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i drugih dimenzija ljudskog života, kao i razvoj ekonomskih i drugih materijalnih resursa te fizički, moralni i intelektualni razvoj ljudskih bića.

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj da se u narednom periodu priključi europskim integracijama, ima zadatak da uskladi državne i entitetske propise s europskim dokumentima koji reguliraju oblasti zapošljavanja i tržišta rada. Kao posebno značajni dokumenti za ovu oblast izdvajaju se: Rezolucija Vijeća Europe (29. svibanj 1990). godine, koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, Preporuka Evropske komisije (27. studeni 1991.) godine, koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja, Direktiva Vijeća Evrope 75/117/EEC, 10. veljače 1975. godine, koja se odnosi na usklađivanje zakona država članica kojima su regulirana pitanja jednakog plaćanja rada ženama i muškarcima, Direktiva 2002/73/EC Europskog parlamenta i Vijeća, (23. rujan 2002.) godine, koja se odnosi na jednak tretman muškaraca i žena po pitanju zapošljavanja, promocije i uslova rada, Europsku revidiranu socijalnu povelju, 2004. godine, Europska konvencija o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda, 12. 7. 2002. godine, Pekinška deklaracija i platforma za akciju usvojena na Četvrtoj konferenciji žena u Pekingu 1995. godine. Prema važećim zakonima iz oblasti rada, u Bosni i Hercegovini zabranjena je svaka vrsta diskriminiranja po osnovu prava na rad i zapošljavanje. Bosna i Hercegovina potpisnica je više od 68 konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR), tako da je u proteklom periodu napravljen veliki pomak kada je u pitanju usklađivanje zakona iz oblasti rada s međunarodnim zakonskim okvirom. Doneseni su i novi zakoni, poput Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (21. svibanj 2003. godine), koji su usklađeni s drugim međunarodnim konvencijama koje reguliraju pitanja rada i zapošljavanja.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (članovi 7-11) regulirano je pitanje zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa. Zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Zakonom je zabranjeno uskraćivanje jednake plaće za rad jednake vrijednosti za oba spola, onemogućavanje napredovanja na poslu pod jednakim uvjetima, onemogućavanje jednakih uvjeta za obrazovanje, neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija za rad potrebama osoba oba spola, različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, bilo koji nepovoljan tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obveza iz profesionalnog i porodičnog života ili svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika izravne ili neizravne diskriminacije utvrđenih članom 3, stavovima 3. i 4. ovog zakona.

U Bosni i Hercegovini postoji veoma jaka veza između društvene uloge žene, njene naobrazbe, zanimanja i položaja na tržištu rada.

Podaci dostupni na osnovu istraživanja pokazuju da u Bosni i Hercegovini postoje tipično ženska i tipično muška zanimanja. Još su stereotipi o poželjnim zanimanjima i profesijama kojima se više bave žene ili muškarci, veoma duboki. Mogućnost bosanskohercegovačkih žena da odgovore na zahtjeve koje diktira tržište rada, znatno je ograničena. Na tu činjenicu utiče više faktora:

- patrijarhalno poimanje uloge žene u porodici i društvu,
- nizak nivo obrazovanja i informiranosti žena u ruralnim oblastima,
- favoriziranje muškaraca pri zapošljavanju,
- slaba kreditna sposobnost (visoke kamate, mali procent žena koje imaju vlasništvo nad nekretninama),
- neadekvatna pravna regulativa.

Pitanje jednakih mogućnosti za postizanje prihoda, beneficija i vrednovanje neplaćenog rada treba se promatrati u svjetlu međunarodnih standarda, Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Državnog plana akcije, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Također je veoma bitno naglasiti da do sada u Bosni i Hercegovini nisu obavljena sveobuhvatna istraživanja o prihodima i beneficijama s gender aspekta i da je opće znanje i svijest o utjecaju neplaćenog rada na društvo, ekonomiju, razvoj i smanjenje siromaštva veoma nisko.

Osnovni cilj:

Eliminirana diskriminacija na osnovu spola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada te obezbijeđene jednake mogućnosti ženama i muškarcima u ovim oblastima.

Aktivnosti:

1. Uskladiti zakone, podzakonske akte, propise i programe iz oblasti rada i zapošljavanja na svim nivoima sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i međunarodnim propisima o radu i zapošljavanju, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH, kantonalni zavodi za zapošljavanje.

Partneri:

Međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Tri godine od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Razviti strategiju za implementiranje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na članove koji tretiraju rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima.

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavodi za zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH, kantonalni zavodi za zapošljavanje, resorna kantonalna ministarstva.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, sindikati, savezi poslodavaca, privredne komore, nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Tri godine od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Razviti strategiju i procedure, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, za primjenu odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, po kojima bi državna i privatna preduzeća i poslodavci odgovarali pred sudom za kršenje odredbi iz ovog zakona i ostalih regulativa koje tretiraju oblast rada i zapošljavanja.

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH, kantonalni zavodi za zapošljavanje, resorna kantonalna ministarstva.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, sindikati, savezi poslodavaca, privredne komore, nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Tri godine od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Razviti strategiju, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, koja bi omogućila da svi programi zapošljavanja budu gender senzitivni kako bi žene u potpunosti mogle iskoristiti mogućnosti planiranih programa za podršku poduzetništvu, uključujući i povoljne uvjete za davanje kredita.

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, ministarstvo privrede, energetike i razvoja Republike Srpske, zavodi za zapošljavanje na svim nivoima, kantonalna ministarstva rada.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

5. Razviti strategiju kako bi se povećala zastupljenost žena u formalnoj ekonomiji, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta Federacije Bosne i Hercegovine, ministarstvo privrede, energetike i razvoja Republike Srpske, Republička agencija za razvoj malih i srednjih poduzeća Republike Srpske, zavodi za zapošljavanje na svim nivoima, kantonalna ministarstva rada.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

6. Inicirati donošenje odluka kako bi u svim kreditnim linijama (domaća i strana sredstva) koje plasira Vlada, najmanje 30% korisnika/ca bile žene poduzetnice, kao dozvoljene pozitivne mjere iz člana 3. stav 6. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta Federacije Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo financija, ministarstvo

privrede, energetike i razvoja Republike Srpske, Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća Republike Srpske, ministarstvo financija Republike Srpske, Odjel za budžet i financije Brčko distrikta, resorna kantonalna ministarstva.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Razviti, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, jedinstvenu metodologiju prikupljanja statističkih podataka razvrstanih po spolu i bazu podataka koja će dati uvid u prihode i beneficije u javnim i privatnim kompanijama/institucijama i dati odgovor na pitanje ko u Bosni i Hercegovini najčešće obavlja neplaćeni rad i kolika je vrijednost tog rada, te primjenjivati kaznene mjere, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, u slučajevima neprikupljanja ovih podataka.

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta, Agencija za statistiku, entitetski zavodi za statistiku, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, gender centri FBiH i Vlade RS, sindikati, savezi poslodavaca, privredne komore, nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Do kraja 2007. godine.

8. Provesti istraživanje o mogućnostima samozapošljavanja u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Provesti istraživanje o uvjetima rada s gender aspekta, u skladu s MOR konvencijama i drugim međunarodnim standardima i preporukama⁸

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta, kantonalni zavodi za zapošljavanje, resorna kantonalna ministarstva.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Provesti istraživanje o učeš u muškaraca i žena u nepla enom radu, u kojem e biti definirani tipovi nepla enog rada u Bosni i Hercegovini i vrijeme provedeno u njegovom obavljanju

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje distrikta Brčko, resorna kantonalna ministarstva.

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

---

⁸ To se prije svega odnosi na:

- Radno vrijeme i rad na pola radnog vremena
- Bolovanje i godišnje odmore
- Higijenske i druge uslove u radnim prostorijama

11. Provesti istraživanje o eventualnim promjenama strukture javne uprave prilikom njene reforme s gender aspekta

Nosioci odgovornosti:

Agencija za državnu službu Bosne i Hercegovine.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srpske, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

12. Jačati kapacitete žena poduzetnica putem edukacija o vođenju preduzeća

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, ministarstvo privrede, energetike i razvoja Republike Srpske, Republička agencija za razvoj malih i srednjih poduzeća Republike Srpske, privredne komore, sindikati, udruženja žena poduzetnica.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

13. Jačati kapacitete službenika/ca agencija za državnu službu/upravu putem edukacija o odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, a u svrhu primjene Zakona prilikom imenovanja službenika na rukovodeća radna mjesta u državnim tijelima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Agencija za državnu službu Bosne i Hercegovine, Agencija za državnu službu Federacije Bosne i Hercegovine, Agencija za državnu upravu Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

14. Jačati kapacitete uposlenika/ca, poslodavaca i nadležnih inspektora/ica rada, kroz edukaciju o provedbi člana 8. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Inspektorat Republike Srpske, kantonalna ministarstva rada.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

15. Promovirati i organizirati javne kampanje putem medija i drugih vidova promocije s ciljem podizanja svijesti žena o načinima prevazilaženja osnovnih prepreka s kojima se susre u prilikom pristupa ekonomskim resursima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, zavodi za zapošljavanje na svim nivoima, kantonalna ministarstva, mediji.

Partneri

Nevladine i me unarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

16. Pripremiti kampanje podizanja svijesti građana i građanki o razlikama i utjecaju različitih prihoda i beneficija među spolovima te priznavanju vrijednosti nepla enog rada na razvoj društva

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, EPPU, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, inistarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Zavod za zapošljavanje Federacije Bosne i Hercegovine, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta.

Partneri:

Sindikati, savezi poslodavaca, privredne komore, nevladine i me unarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

U 2008. godini.

17. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Zapošljavanje i tržište rada

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Zapošljavanje i tržište rada).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

18. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementaciju aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (financijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koje su izravno podrška provođenju aktivnosti u oblasti Zapošljavanje i tržište rada;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu, bilo da su u pitanju sredstva za izravnu ili neizravnu podršku za provođenje aktivnosti u oblasti Zapošljavanje i tržište rada;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provođenje aktivnosti u oblasti zapošljavanja i tržišta rada o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih financijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementiranje Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Zapošljavanje i tržište rada).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija:

- UN konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena usvojena 1979. godine;
- Konvencije e unarodne organizacije rada;
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine;
- Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine;
- Srednjoročna razvojna strategija za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007. godine;
- Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine po Konvenciji o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena, 2004. godine;
- Preporuke UN komiteta za CEDAW, 2006. godine;
- Državni plan akcije za gender po Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju, 2005. godine;
- Preporuke Radne grupe Rad i zapošljavanje i pristup svim oblicima resursa , na implementiranju Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

POGLAVLJE VII
SOCIJALNA INKLUZIJA

U V O D

Bosna i Hercegovina je na putu ka europskim integracijama te ima obavezu i zadatak usklađivanja zakona iz oblasti socijalne i dječije zaštite s meunarodnim standardima, kao i poduzimanja akcija kako bi se ovi meunarodni dokumenti i zakoni implementirali u svrhu što skorijeg ispunjavanja uvjeta za njen ulazak u Europsku uniju. Najznačajniji meunarodni dokumenti iz ove oblasti su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena (CEDAW) usvojena 1979. godine, UN konvencija protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, Konvencija UN-a o pravima djeteta usvojena 20. novembra 1989. godine, konvencije meunarodne organizacije rada, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Evropska revidirana socijalna povelja, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Direktiva Vijeća Evropske komisije 86/378/EEC od 24. jula 1986. godine o implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene u shemama socijalne sigurnosti u zaposlenju, Direktiva 79/7/EEC od 19. decembra 1978. godine o progresivnom implementiranju principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti, Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske te Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Socijalnu sigurnost moguće je promatrati kao opću životnu sigurnost s gledišta sticanja, korištenja i zaštite prirodnih prava ljudskih bića i posebno njihovih građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava, u suglasnosti s univerzalnim meunarodnim dokumentima. Socijalna sigurnost podrazumijeva sistem organiziranih pravno-ekonomskih, normativnih i institucionaliziranih socijalnih mjera i aktivnosti u svim područjima uspostavljanja i ostvarivanja socijalnih potreba čovjeka i njegove porodice.

Osnovni cilj:

Postizanje socijalne sigurnosti svih građana i građanki putem izmjena i usklađivanja zakonske regulative u oblasti socijalne inkluzije te razvojem i primjenom suvremenih socijalnih politika i programa socijalne zaštite.

Aktivnosti:

1. Uskladiti postojeće zakone iz oblasti socijalne zaštite sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge

Brčko distrikta, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, centri za socijalni rad, komisije za jednakopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Usuglasiti postojeće entitetske zakone omogućiti i jednak pristup zaštiti civilnih žrtava rata, u skladu s Konvencijom protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, preporukama UN komiteta protiv torture, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Evropskom revidiranom socijalnom poveljom

Nosioci odgovornosti:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, komisije za jednakopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Izraditi državni zakon protiv torture u skladu s preporukama UN komiteta protiv torture

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Zaštititi žene koje su bile civilne žrtve seksualnog nasilja za vrijeme konflikta, putem državnog zakona ili alociranjem finansijskih sredstava za adekvatnu socijalnu pomoć, uključujući i zdravstveno osiguranje i smještaj, na način da njihova prava budu zagarantirana u cijeloj državi na istom nivou kao i prava vojnih žrtava rata, a što je u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

Partner:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

5. Razmotriti postojeće propise i planove za pitanje smještaja žena civilnih žrtava rata i raseljenih osoba kako bi se spriječili daljnji oblici indirektno diskriminacije, a što je u skladu s preporukom UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, entitetska ministarstva za izbjeglice i raseljene osobe, Odjel za raseljena lica, izbjeglice i stambena pitanja Brčko distrikta, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

6. Razviti procedure za potpunu primjenu člana 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH kako bi se osigurala ravnopravna zastupljenosti spolova unutar vodećih upravljačkih struktura u institucijama koje se bave socijalnom politikom

Nosioci odgovornosti:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, centri za socijalni rad.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Razviti strategiju za interdisciplinarni pristup u radu s civilnim žrtvama rata (naročito žrtvama seksualnog nasilja), omogućiti im, de facto, određene prednosti i prava na zdravstveno rehabilitovanje, psihološku pomoć, te pravnu pomoć

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike

Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad, komisije za jednakopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

8. Inicirati izradu politika za osobe s invaliditetom, uvažavaju i specifične potrebe žena i muškaraca i osigurati jednak nivo pristupa uslugama i adekvatnoj zaštiti

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Odjel za raseljena lica, izbjeglice i stambena pitanja, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, zdravstvene ustanove, centri za socijalni rad.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije, udruženja invalida na svim nivoima.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Podržati strategiju kako bi se osigurala primjena novih suvremenih socijalnih inkluzivnih programa za djecu s posebnim potrebama

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Odjeljenje za naobrazbu Brčko distrikta, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva naobrazbe, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad, centri za djecu s posebnim potrebama.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Tri godine od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Razviti strategiju za primjenu novih suvremenih pristupa u pružanju usluga i zaštite starijim kategorijama žena i muškaraca koji spadaju u ugrožene kategorije

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, inistarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad.

Partneri:

Nevladine i me unarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

11. Uspostaviti jedinstvenu bazu podataka, razvrstanu po spolu, o osobama u stanju socijalne potrebe

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, inistarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravlja, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad.

Partneri:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

12. Provesti istraživanje o socijalno najugroženijim kategorijama stanovništva, s gender aspekta, uključuju i njihove potrebe, na osnovu kojih e se donositi budu i socijalni programi

Nosioci odgovornosti:

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, zavodi za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, inistarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, centri za socijalni rad, zavodi za zapošljavanje.

Partneri:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jednu godinu od usvajanja Gender akcionog plana.

13. Organizovati specijaliziranu edukaciju za socijalne radnike kako bi se unaprijedio njihov pristup u radu s vulnerabilnim grupama

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Odjeljenje za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko distrikta, kantonalna ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, centri za socijalni rad.

Partner:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

14. Inicirati aktivnosti kako bi se osigurao pristup osnovnim uslugama žena i muškaraca u ruralnim oblastima⁹

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo energetike, rudarstva i industrije, ministarstvo privrede, energetike i razvoja Republike Srpske, Odjel za privredni razvoj Brčko distrikta, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, ministarstvo vodoprivrede, šumarstva i poljoprivrede Republike Srpske, Odjel za poljoprivredu i šumarstvo Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

---

⁹ pristup zdravoj i sigurnoj vodi, elektrifikacija, vodovod i kanalizacija, socijalni programi

15. Inicirati aktivnosti kako bi se osigurao pristup osnovnim uslugama marginaliziranim grupama žena i muškaraca u gradskim oblastima¹⁰

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo energetike, rudarstva i industrije, ministarstvo privrede, energetike i razvoja Republike Srpske, Odjel za privredni razvoj Brčko distrikta, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, ministarstvo vodoprivrede, šumarstva i poljoprivrede Republike Srpske, Odjel za poljoprivredu i šumarstvo Brčko distrikta, Vijeće Roma pri Vijeću ministara BiH.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

16. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Socijalna inkluzija

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Socijalna inkluzija).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

17. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementiranje aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (financijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koja su za izravnu provedbu aktivnosti u oblasti Socijalna inkluzija;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu, bilo da su u pitanju sredstva za izravnu, bilo neizravnu podršku za provedbu aktivnosti u oblasti Socijalna inkluzija;

¹⁰ pristup zdravoj i sigurnoj vodi, elektrifikacija, vodovod i kanalizacija, socijalni programi

- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provedbu aktivnosti u oblasti Socijalna inkluzija o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih finansijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementiranje Gender akcionog plana od meunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Socijalna inkluzija).

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija:

- Direktiva Vijeća Europske komisije 86/378/EEC od 24. lipnja 1986. godine o implementiranju principa jednakog tretmana za muškarce i žene u schemama socijalne sigurnosti u zaposlenju;
- Direktiva 79/7/EEC od 19. prosinca 1978. godine o progresivnoj implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti;
- UN konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena usvojena 1979. godine;
- UN konvencija o pravima djeteta od 20. studenog 1989. godine;
- konvencije meunarodne organizacije rada;
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine;
- Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine;
- Srednjoročna razvojna strategija za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007;
- Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine po Konvenciji o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena, 2004;
- Državni plan akcije za gender po Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju, 2005;
- Preporuke Radne grupe «Zdravlje i socijalna zaštita» za implementiranje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini;
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/index_en.html.

POGLAVLJE VIII
GENDER SENZITIVNI MEDIJI

U V O D

U savremenom društvu, mediji, pored porodice i obrazovnih ustanova, predstavljaju najznačajniji izvor informacija. Razvoj tehnologije, u posljednjih nekoliko desetljeća, olakšao je razvoj komunikacionih mreža koje imaju veliki uticaj na formiranje ličnog i javnog mišljenja o određenim pojavama i aktivnostima u društvu.

Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminiranja nad ženama (CEDAW), Pekinška deklaracije i platforma za akciju, Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Europe, Aneks 1 Dejtonskog mirovnog sporazuma, EU Gender Mapa puta i Gender akcioni plan BiH, u svojoj osnovnoj koncepciji zahtijevaju prikazivanje žena i muškaraca na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva. U skladu s međunarodnim i domaćim pravnim standardima, štampani i elektronski mediji u BiH, kroz uređivačku politiku, treba da osiguraju poštivanje ravnopravnosti **na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualnog orijentiranja**, kroz:

1. prikazivanje pozitivnih primjera *nediskriminiranja i poštivanja ljudskih prava na gore pomenutim osnovama*, u javnoj i privatnoj sferi života,
2. prikazivanje svih osoba, bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualnu orijentaciju, na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštovanjem njihove osobnosti i ljudskoga dostojanstva,
3. podizanje svijesti o potrebi njihovoga ravnopravnoga učešća u ekonomskom i društvenom razvoju,
4. eliminiranje seksizma, rodofobije, homofobije, bifobije, transfobije u medijskom jeziku,
5. podizanje svijesti javnosti o prisutnosti različitih oblika nasilja na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, seksualnog orijentiranja i pogubnoga utjecaja toga nasilja na žrtve i društvo u cjelini,
6. podizanje svijesti javnosti o problemu seksualnog nasilja, incesta, porodičnog nasilja, ekonomskog nasilja, trgovine ljudskim bićima i posljedicama na žrtve i društvo u cjelini,
7. otklanjanje stereotipa i predrasuda na osnovu spola, roda, spolnog identiteta, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i seksualnog orijentiranja usmjerenog ka osobama koje se nalaze na javnim funkcijama i/ili u političkom životu BiH,
8. Medijsku promociju i ravnopravnu vidljivost političkih kandidata i kandidatkinja bez obzira na njihov spol, rod, spolni identitet, rodni identitet, rodno izražavanje i seksualno orijentiranje,
9. educiranja novinara i novinarki o ravnopravnosti na osnovu spola, roda, spolnoga identiteta, rodnoga identiteta, rodnoga izražavanja, seksualnog orijentiranja i upotrebi rodno senzibiliziranoga jezika,

10. promoviranje ravnopravnog učešća i zastupljenosti osoba različitih spolnih identiteta, rodnih identiteta, rodnoga izražavanja i seksualnog orijentiranja na pozicijama odlučivanja u medijima, naročito u upravljačkim, programskim i regulatornim tijelima.

Evidentno je da u našem društvu preovladavaju klasični stereotipi u načinu prikazivanja žena i muškaraca u medijima, što su pokazala mnoga istraživanja medijskih sadržaja, od kojih izdvajamo "Gender Media Watch BiH 2002" i "Projiciranje gendera u bh. medijima Agencije za ravnopravnost spolova BiH i Gender centara RS i FBiH. Ova istraživanja su pokazala da su žene mnogo manje prisutne u medijskim sadržajima od muškaraca. Imidž žena i muškaraca u medijima koji kreiraju javno mnjenje uglavnom se razlikuje. U vezi s vodećim pozicijama i stručnim znanjem, mediji se češće fokusiraju na muškarce što je djelimično refleksija "društvene stvarnosti», a djelomično "očigledno seksističkog pristupa i naročito rezultat nepostojanja planirane politike za nejednake mogućnosti u oblasti javnih medija». S druge strane, žene kojima je dato manje prostora u društveno značajnim pitanjima, dominiraju u prezentiranju privatne sfere. U toj sferi one se javljaju u ulozi majki, domaćica, potrošača, pasivne pratnje svojih muževa, itd.

Pekinška platforma za akciju navodi oblast žene i mediji kao jednu od dvanaest oblasti u kojima je potrebno obezbijediti odgovarajuću zastupljenost žena. Ovaj dokument definira korake koji imaju za cilj postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u medijima. Istraživanja i dostupni rezultati (Media Watch 2002) potvrđuju da je Bosna i Hercegovina u cjelini društvena zajednica u kojoj se nedovoljna zastupljenost žena u političkom, privrednom i ostalim oblastima javnog života reflektira i na nedovoljnu zastupljenost u medijima i kroz medije.

Kreiranje gender senzitivnih/rodno osjetljivih medija predstavlja izuzetno značajan korak u izgradnji zdravog bh. društva, koje će bez predrasuda pružiti mogućnost samoostvarivanja svim građanima/grankama u oblastima javnog i privatnog života, bez ikakvog izuzetka i diskriminiranja.

Osnovni cilj:

Gender senzitivni elektronski i pisani mediji na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Aktivnosti:

1. Uskladiti zakone koji reguliraju oblast medija, na svim nivoima, sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, što je u skladu s preporukama UN Komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo komunikacija i prometa BiH, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo saobraćaja i veza RS, kantonalna ministarstva, Odjel za stručne i administrativne odnose Brčko Distrikta, Regulatorna agencija za komuniciranje BiH, Parlamenti BiH, RS i FBiH i njihove nadležne komisije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realiziranja:

Tri godine od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Inicirati da elektronski i pisani mediji u Bosni i Hercegovini usvoje smjernice/programske dokumente kojima se osigurati primjenu principa jednakosti i ravnopravnosti Spolova u svim segmentima medija, s posebnim naglaskom na eliminiranje štetnih gender stereotipa u medijskim sadržajima, uvođenje rodno osjetljivog jezika, promoviranje ravnopravnosti spolova kao ključnog segmenta ljudskih prava i podizanje svijesti javnosti o jednakosti i ravnopravnosti spolova

Nosioci:

RAK, Vijeće za štampu, udruženja novinara.

Odgovornost praćenja i stručna podrška:

Institucionalni gender mehanizmi.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja GAP-a.

3. Razviti strategiju kako bi se promoviralo ravnopravno učešće žena i muškaraca na pozicijama odlučivanja u medijima, naročito u upravljačkim, programskim i regulatornim tijelima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Nevladine organizacije, medijske kuće.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Poticati pristupanje Bosne i Hercegovine različitim međunarodnim asocijacijama i ugovorima koji reguliraju područje gendera u medijima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Nevladine organizacije, medijske kuće.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

5. Promovirati prikazivanje žena i muškaraca u medijima, na ravnopravan i nestereotipan način, odnosno njihovog jednakog statusa i uloge u privatnoj i javnoj sferi, s punim poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva, što je u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine, medijske kuće.

Partneri:

Nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

6. Utjecati na razvijanje svijesti o ravnopravnosti spolova kroz programske projekte i kvalitetnije predstavljanje žena u medijima, kao nositeljica razvojnih i demokratskih promjena u društvu

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, medijske kuće, Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

7. Raditi na otklanjanju stereotipa o ženama liderkama, naročito ženama političarkama, te predstavljati žene i muškarce u politici i privredi na ravnopravan način

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, medijske kuće.

Partneri:

Regulatorna agencija za komuniciranje Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine, nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

8. Inicirati različite vidove educiranja za novinare i novinarke o ravnopravnosti spolova i rodno osjetljivom izvještavanju uopće

Nosioci odgovornosti:

Škole za medije, medijske kuće, fakulteti odsjeci za žurnalistiku/novinarstvo.

Partneri:

Regulatorna agencija za komuniciranje Bosne i Hercegovine, Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine, nevladine i druge organizacije koje se bave educiranjem u oblasti medija, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne asocijacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

9. Poticati nevladine organizacije i medijske profesionalne udruge na umrežavanje i suradnju među sobom i s institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova, u kreiranju različitih aktivnosti u vezi s promoviranjem ravnopravnosti spolova u medijima

Nosioci odgovornosti:

Nevladine organizacije, profesionalna udruge novinara, regulatorna tijela za medije, medijske kuće.

Odgovornost praćenja i stručna podrška:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

10. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Gender senzitivni mediji

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni mediji, RAK).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

11. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementiranje aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (financijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koje su izravna podrška za provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni mediji;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu, bilo da su u pitanju sredstva za izravnu ili neizravnu podršku za provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni mediji;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni mediji o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih financijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementiranje Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Gender senzitivni mediji, RAK).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija:

1. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, 2003;
2. Pekinška deklaracija i platforma za akciju, 1995;
3. CEDAW konvencija, 1979;
4. Nalazi i preporuke radne grupe za medije, 2005.

POGLAVLJE IX

CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE

U V O D

Naobrazba predstavlja jedan od najvažnijih elemenata u postizanju ravnopravnosti spolova, a posebno u vremenu kada postoji potreba za kontinuiranom naobrazbom i stručnim usavršavanjem neovisno o dobi. Posebnu pažnju treba posvetiti naobrazbi žena, naročito u ruralnim područjima, kao i drugih vulnerabilnih grupa, u cilju prevazilaženja tradicionalno utemeljenih podjela po spolu obrazovnih profila, zanimanja i pozicija na tržištu rada. Ovo je od izuzetnog značaja u periodu tranzicije kroz koju prolazi Bosna i Hercegovina.

Prema zakonskoj regulativi koja se odnosi na sektor obrazovanja, u Bosni i Hercegovini ne postoji diskriminiranje na osnovu spola. Veliki broj međunarodnih i domaćih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: UN konvenciju o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena usvojenu 1979. godine, UN konvenciju o pravima djeteta od 20. novembra 1989. godine, Europsku povelju o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou iz 1992. godine, Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju iz 1995. godine, Ustav Bosne i Hercegovine dio II. 3. (L) te ustave entiteta, Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (juni/lipanj 2003. godine) čl. 5, te zakoni iz oblasti naobrazbe u Bosni i Hercegovini, garantiraju pravo na školovanje i naobrazbu bez ikakvog diskriminiranja na bilo kom osnovu, pa i na osnovu spola.

Međutim, ne postoji jedinstvena zakonodavna regulativa za cijeli teritorij Bosne i Hercegovine. Naobrazba u Bosni i Hercegovini je fragmentirana. U praksi postoji jaz i procentualni nesrazmjer između u naobrazbe žena i muškaraca iste dobi. Generalno, veći broj dječaka završava osnovno i srednje obrazovanje, dok je broj djevojaka koje diplomiraju na fakultetima veći od broja dječaka. Ipak, broj muškaraca magistara nauka i specijalista, te doktora nauka veći je od broja žena s ovim titulama. Također, postoji jaz u naobrazbi između žena iz urbanih, suburbanih i ruralnih sredina. Spolna segregacija u naobrazbi je također prisutna, tako da žene dominiraju u društvenim i medicinskim, a muškarci u tehničkim oblastima naobrazbe. Na rukovodećim mjestima u oblasti naobrazbe dominiraju muškarci. Romi su, kao nacionalna manjina, neadekvatno obuhvaćeni naobrazbom. Među ovom populacijom naglašena je visoka stopa nepismenosti i mala stopa obuhvaćena osnovnom, srednjom i visokom naobrazbom. Udžbenici u Bosni i Hercegovini sadrže spolne stereotipe o muškarcima, ženama i njihovim društvenim ulogama.

Sve navedeno ukazuje na potrebu za reformama u naobrazbi, s aspekta ravnopravnosti spolova, što se naglašava i u preporukama UN komiteta za CEDAW, neophodnim za *de facto* poštivanje zakonske regulative u ovoj oblasti.

Osnovni cilj:

Stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa naobrazbi za djevojčice i dječake, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključuju i pripadnike/ce vulnerabilnih grupa, na bilo kojem području (ruralno/urbano) i s istim perspektivama za buduću i profesionalni život.

Aktivnosti:

1. Uskladiti sve zakone i druge akte, strategije, politike, programe i projekte iz oblasti naobrazbe s principima ravnopravnosti spolova, Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i međunarodnim dokumentima baziranim na principima ravnopravnosti spolova, a što je u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, inistarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, inistarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, kantonalna ministarstva naobrazbe, prosvjetno-pedagoški zavodi na svim nivoima, obrazovne ustanove, komisije za ravnopravnost spolova u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Izraditi gender senzitivni zakon o obrazovanju odraslih, na osnovu dokumenta «Strateški pravci razvoja naobrazbe odraslih u Bosni i Hercegovini»

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i nauke, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, kantonalna ministarstva naobrazbe.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Osnovati obrazovne ustanove za cjeloživotnu naobrazbu, poput univerziteta treće dobi (Third Age University) u skladu sa Strateškim pravcima razvoja naobrazbe odraslih u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Koordinacioni odbor za visoku naobrazbu, Vijeće za financiranje visoke naobrazbe, ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Odjel za obrazovanje u Vladi distrikta Brčko, entitetska ministarstva financija, prosvjetno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Razviti strategiju kako bi se osigurala ravnopravna zastupljenost oba spola u svim upravnim tijelima i na rukovodećim pozicijama obrazovnih institucija, od ministarstava do obrazovnih ustanova, u skladu sa čl. 15 Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne institucije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

5. Razviti strategiju, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, kako bi se osigurala konzistentnost u mogućnostima naobrazbe za oba spola u oba entiteta Bosne i Hercegovine, uključuju i ruralna područja i marginalizirane grupe žena i djevojčica, naročito Romkinja, omogući avaj i raznolikost obrazovnog i profesionalnog izbora za žene i muškarce

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne institucije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

6. Razraditi strategiju za uspostavu e-centara u ruralnim oblastima, uz partnerstvo javnog i privatnog sektora

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove, privatna poduzeća.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Obezbijediti i objavljevati statističke podatke razvrstane po spolu, kao i statističke podatke o učešću u predstavnika/ca vulnerabilnih grupa na svim nivoima naobrazbe¹¹, što je u skladu sa čl. 18 Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, te primjenjivati kaznene odredbe za nepoštivanje čl. 18 ovog zakona, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW.

Nosioci odgovornosti:

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo

¹¹ o broju upisa na svim nivoima naobrazbe, nastavnog kadra, o broju učenika/ca koje su završile osnovno obrazovanje, broju maturanata/tica, diplomiranih studentata/ica, te magistara/ica i doktora/ica nauka

naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srpske, Odjel za obrazovanje u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, sve obrazovne ustanove.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

8. Uključiti u nastavne planove i programe educiranja o CEDAW konvenciji, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, uključuju i educiranje o ljudskim pravima i gender obuku s perspektivom koja mijenja postojeće stereotipne stavove o ponašanjima u vezi s ulogama žena i muškaraca

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove na svim nivoima naobrazbe.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Uspostaviti postdiplomski program gender studija radi stvaranja kritične mase stručnjaka i stručnjakinja koji bi činili regionalnu mrežu za integriranje gender pitanja u društvu te provodili regionalni distance-learning

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Univerzitet u Sarajevu, Centar za interdisciplinarnu postdiplomsku studiju.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Nakon usvajanja Gender akcionog plana.

10. Identificirati i uspostaviti ekspertni tim koji će uraditi gender analizu nastavnih planova i programa svih obrazovnih ustanova kako bi se otklonili gender stereotipi i mizoginija iz svih udžbenika, učila i prateće literature na svim nivoima naobrazbe

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne institucije na svim nivoima.

Partneri:

Međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

11. Identificirati i uspostaviti tim gender lektorica/lektora kako bi se u nastavne udžbenike, učila i prateću literaturu na svim nivoima naobrazbe uveo gender senzitivniji jezik

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, prosvjetno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove na svim nivoima naobrazbe.

Partneri:

Međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

12. Osmisliti dodatne programe koji motiviraju žene i muškarce, a naročito pripadnike/ce manjina i vulnerabilnih grupa¹², da nastave školovanje, u saradnji s Ekspertnim timom za gender analizu nastavnih planova i programa

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove.

¹² To se prije svega odnosi na Romsku populaciju, osobe sa invaliditetom i dr..

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

13. Osmisliti i pokrenuti što veći broj kurseva s raznovrsnim programima koji su prilagođeni potrebama žena za doedukaciju/dokvalifikaciju i usavršavanje¹³, a što je u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, inistarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne institucije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

14. Obezbijediti jednake mogućnosti za stipendiranje studenata/studentica u svim oblastima obrazovanja

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, kantonalna ministarstva obrazovanja, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, obrazovne institucije.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

¹³ Programi bi trebali biti usmjereni na žene koje pripadaju vulnerabilnim grupama, zaposlene žene, nezaposlene žene, žene koje su napustile školu itd.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

15. Izraditi studije:

- **uključenosti romske populacije u naobrazbi, posebno žena, u kojoj će biti definiran broj nepismenih, razlozi nepismenosti, nivo stečene naobrazbe, razlozi za napuštanje škola itd,**
- **uključenosti vulnerabilnih grupa u naobrazbi, posebno žena, u kojoj će biti definiran broj nepismenih, razlozi nepismenosti, nivo stečene naobrazbe, razlozi za napuštanje škola itd.**

Nosioci odgovornosti:

Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, kantonalna ministarstva naobrazbe, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Partneri:

Vijeće Roma Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

16. Provesti istraživanje o broju djevojaka/žena i dječaka/muškaraca koji napuštaju srednje škole, s razlozima zbog kojih su napustili naobrazbu

Nosioci odgovornosti:

Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, prosvjetno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta, obrazovne ustanove.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

17. Provesti studiju/analizu gender senzitivnih sadržaja u programima svih fakulteta na svim univerzitetima

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, Sveučilišta u Sarajevu, ostaru i Banjoj Luci, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko distrikta.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

18. Provoditi aktivnosti na smanjenju nepismenosti žena u ruralnim oblastima i Romkinja

Nosioci odgovornosti:

Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, inistarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove na svim nivoima.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Biro za statistiku Brčko Distrikta.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

19. Provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o bulimiji, anoreksiji, pretilosti, alkoholizmu i narkomaniji kod mladih ljudi i raditi na prevenciji i zaštiti od njih

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnosti i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, entitetski zavodi za javno zdravstvo, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, mediji.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

20. Identificirati tim nastavnika/ca koji su već prošli obuku i organizirati dodatne treninge trenera/ica za provedbu obuka u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama o integriranju gender pitanja u nastavnom procesu, koriste i materijale i iskustva iz pilot-škola¹⁴

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

---

¹⁴ uključujući i pitanje trgovine ljudima, nasilja u porodici, nasilja na osnovu spola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, odnosa prema vulnerabilnim grupama

21. Izraditi priručnik za obuku (toolkit) o integriranju gender pitanja u nastavne planove i programe i nastavni proces

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, inistarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima, kantonalna ministarstva naobrazbe, obrazovne ustanove.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

22. Organizirati obuke o integriranju gender pitanja u nastavne planove i programe u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama

Nosioci odgovornosti:

Tim nastavnika/ca-treneri/ce.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, inistarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, inistarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske, Federalno ministarstvo naobrazbe i znanosti, Federalno ministarstvo kulture i sporta, inistarstvo znanosti i tehnologije Republike Srpske, Odjel za naobrazbu u Vladi distrikta Brčko, obrazovno-pedagoški zavodi na svim nivoima.

Partneri:

Me unarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

23. Inicirati izradu pilot-programa naobrazbe i obuke o gender pitanjima putem interneta

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Univerzitet u Sarajevu, Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

24. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Cjeloživotno obrazovanje

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Cjeloživotno obrazovanje).

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

25. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementiranje aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (financijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koje su direktna podrška provedbi aktivnosti u oblasti Cjeloživotno obrazovanje;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu, bilo da su u pitanju sredstva za izravnu ili neizravnu podršku za provedbu aktivnosti u oblasti Cjeloživotno obrazovanje;
- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provedbu aktivnosti u oblasti Cjeloživotno obrazovanje o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih financijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementiranje Gender akcionog plana od meunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Cjeloživotno obrazovanje).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija:

- UN Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena usvojena 1979. godine;
- UN konvencija o pravima djeteta od 20. studenog 1989. godine;
- Europska povelja o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou iz 1992. godine;
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine;
- Ustav Bosne i Hercegovine dio II. 3. (L), 1995;
- ustavi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske;
- Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine;
- zakoni u oblasti obrazovanja u državi;
- Srednjoročna razvojna strategija za Bosnu i Hercegovinu (MTDS), 2004-2007.;
- Milenijumski razvojni ciljevi, Izvještaj o humanom razvoju, UNDP, 2003.;
- Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine po Konvenciji o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena, 2004.;
- Državni plan akcije za gender po Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju, 2005.;
- Preporuke Radne grupe Obrazovanje za implementiranje Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine;
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/index_en.html;
- http://www.coe.int/t/e/Human_Rights/Equality/.

POGLAVLJE X
ZDRAVLJE, PREVENCIJA I ZAŠTITA

U V O D

Zdravlje je ključni resurs za kvalitetu života svake osobe. Investiranje u zdravlje građana je jedan od najznačajnijih poduhvata u procesu jačanja socijalne i ekonomske stabilnosti svake zemlje. Zdravlje uključuje fizičku, emocionalnu, socijalnu, kulturnu i duhovnu dobrobit i određeno je kako biološkim čimbenicima, tako i socijalnim, ekonomskim i političkim kontekstom u kojem žene i muškarci žive.

Zdravstvena zaštita je često nedovoljna i osobito je uvjetovana ekonomskom situacijom, kao i činjenicom da žene i muškarci često nisu dovoljno informirani o mogućnostima i uslugama koje im stoje na raspolaganju. Investiranje u zdravlje žena i muškaraca, kao i njihovu informiranost o ovim pitanjima, znače kvalitetniji život za žene i muškarce, kvalitetniji život obitelji, kvalitetnije reproduktivno zdravlje i zdravo planiranje obitelji.

Veliki broj međunarodnih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. godine, Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije o "Zdravlju za sve u 21. stoljeću", Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine, Rezoluciju o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj: 12/2002), Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Sl. glasnik BiH, broj:16/6 2003. godine), nalažu mjere i pružaju smjernice za organiziranje zdravstvenog sustava koji će svim građanima/kama omogućiti adekvatnu pomoć i zaštitu u cilju postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života.

Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine određeno je da svi imaju pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu bez obzira na spol. Zakonom je zabranjena diskriminacija u bilo kojem obliku ili na bilo kom osnovu u korištenju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima, a nadležne vlasti treba da obezbijede zakone i druge akte i mehanizme koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite i koji osobu ne diskriminiraju na osnovu spola bilo izravno ili neizravno.

Srednjoročnom razvojnom strategijom BiH za period 2004-2007. godine, u oblasti zdravstva definirani su slijedeći reformski ciljevi:

- osigurati dostupan zdravstveni sustav za sve građane/nke koji će biti društveno prihvatljiv, utemeljen na načelima solidarnosti i pravičnosti, koji će omogućiti raznim socijalnim skupinama, posebno siromašnima, pristup garantiranom osnovnom paketu zdravstvenih prava i usluga,
- osigurati učinkovit i transparentan zdravstveni sustav usmjeren ka promociji zdravlja i prevenciji bolesti,
- osigurati sustav orijentiran ka kontinuiranom razvoju kvalitete zaštite i kliničkog nadzora,
- osigurati sustav usmjeren ka potrebama za zdravstvenom zaštitom koji aktivno uključuju interese i stavove kod pacijenata i zdravstvenih djelatnika.

Osnovni cilj:

Poboljšano zdravstveno stanje žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i učinkovitijem pristupu informacijama i zdravstvenim ustanovama.

Aktivnosti:

1. Usuglasiti zakonske i druge propise koji reguliraju oblast zdravstva u cilju pružanja jednakih prava i mogućnosti na zdravstvene usluge za sve građane/ke na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti, ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Odjel za zdravstvo, javnu bezbjednost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Tri godine od usvajanja Gender akcionog plana.

2. Izraditi strategiju za implementiranje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u oblastima zdravstvene i socijalne zaštite

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove.

Partneri:

Međunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

3. Razviti strategiju da bi se osigurao gender balans u organima donošenja odluka koje su bitne za reguliranje važnih pitanja iz oblasti zdravstva, u skladu s članom 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove, upravljačka tijela, nevladine organizacije.

Odgovornost praćenja:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

4. Razviti strategiju za integriranje gender perspektive u sve reforme zdravstvenog sektora kako bi žene u cijeloj Bosni i Hercegovini imale jednak pristup adekvatnim zdravstvenim uslugama i, naročito, kako bi se smanjila stopa smrtnosti majki, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

5. Razviti gender senzitivnu strategiju za pružanje zdravstvene zaštite osobama s različitim stupnjevima i oblicima invalidnosti

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Meunarodne i nevladine organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Jedna godina od usvajanja Gender akcionog plana.

6. Razviti programe za osposobljavanje medicinskog osoblja u seoskim ambulancama kako bi bili u mogućnosti da provode dodatno educiranje stanovništva

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, kantonalni zavodi za javno zdravstvo, zdravstvene ustanove.

Odgovornost praćenja:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

7. Izvršiti prikupljanje, analizu i objavljivanje statističkih podataka o zdravlju žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, entitetski zavodi za statistiku, Biro za statistiku Brčko distrikta, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad.

Odgovornost praćenja:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

8. Izvršiti istraživanje o zdravstvenim potrebama žena i muškaraca

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove, nevladine organizacije.

Odgovornost praćenja:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Partneri:

Nevladine i meunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana.

9. Educirati stanovništvo, a naročito stanovništvo koje pripada vulnerabilnim grupama, o pitanjima reproduktivnog zdravlja i educiranim mjerama podizanja svijesti o važnosti planiranja porodice od strane oba partnera kako bi se spriječilo pribjegavanje abortusu i zaštitile žene od negativnih zdravstvenih posljedica ovakvog zahvata, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Odbor za Rome Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalni zavodi za javno zdravstvo, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove (ambulatne, bolnice, domovi zdravlja, medicinsko osoblje koje se bavi porodičnom medicinom), obrazovne institucije.

Odgovornost praćenja:

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Vlade Srpske.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Pet godina od usvajanja Gender akcionog plana.

10. Pokrenuti kampanje s ciljem unapređenja reproduktivnog i seksualnog zdravlja žena i muškaraca, a naročito stanovništva koje pripada vulnerabilnim grupama, kako bi se smanjio rizik od bolesti karakterističnih za žene i muškarce i povećala zaštita od HIV-a i seksualno prenosivih bolesti

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije (srednje medicinske škole, medicinski fakulteti).

Odgovornost praćenja:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

11. Promovirati zdravu hranu i zdravu ishranu i osigurati pristup sigurnoj vodi i sanitarijama za sve građane/građanke Bosne i Hercegovine

Nosioci odgovornosti:

Agencija za hranu Bosne i Hercegovine, ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije, poduzeća koja se bave proizvodnjom zdrave hrane, poljoprivredna udruženja, mediji.

Vremenski period realiziranja:

Kontinuirano.

12. Podizati svijest o bulimiji, anoreksiji, pretilosti, alkoholizmu i narkomaniji kod mladih ljudi i raditi na prevenciji i zaštiti od njih

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije (srednje medicinske škole, medicinski fakulteti), mediji.

Vremenski period realiziranja:
Kontinuirano.

13. Podizati svijest kod žena i muškaraca o važnosti redovnih ginekoloških pregleda i pregleda prostate

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i usluge građanima Brčko distrikta, kantonalna ministarstva zdravstva, Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, zdravstvene komore, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije (srednje medicinske škole, medicinski fakulteti), mediji.

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:
Kontinuirano.

14. Izraditi indikatore za praćenje uspjeha provedbe aktivnosti u oblasti Zdravlje, prevencija i zaštita

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Zdravlje, prevencija i zaštita).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:
Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

15. Poduzeti mjere kako bi se alocirala sredstva za implementiranje aktivnosti Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljanjem budžetskih linija u ministarstvima, kao i traženjem sredstava od međunarodnih donatora, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW:

- sačiniti detaljan plan neophodnih sredstava (financijskih, osoblja i tehničke opreme) i plan kako da se ona prikupe;
- u okviru nadležnih ministarstava utvrditi budžetska i donatorska sredstva namijenjena za određene aktivnosti koje su direktna podrška provedbi aktivnosti u oblasti Zdravlje, prevencija i zaštita;
- utvrditi plan periodičnog izvještavanja za dostavljanje podataka i informacija o visini planiranih i realiziranih sredstava za ovu namjenu, bilo da su u pitanju sredstva za izravnu ili neizravnu podršku za provedbu aktivnosti u oblasti Zdravlje, prevencija i zaštita;

- utvrditi plan izvještavanja za nevladine organizacije koje su uključene u provođenje aktivnosti u oblasti Zdravlje, prevencija i zaštita o planiranim i realiziranim projektima koji uključuje i podatke o visini implementiranih finansijskih sredstava;
- osigurati dodatna sredstva za implementiranje Gender akcionog plana od međunarodnih donatora.

Nosioci odgovornosti:

Radna grupa (sastavljena od predstavnika/ca Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske, ministarstava nadležnih za provedbu aktivnosti u oblasti Zdravlje, prevencija i zaštita).

Partneri:

Nevladine i međunarodne organizacije.

Vremenski period realiziranja:

Šest mjeseci od usvajanja Gender akcionog plana.

Korištena dokumentacija:

- Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.);
- Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama (1979.);
- Konvencija o pravima djeteta (1989.);
- Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije o «Zdravlju za sve u 21. stoljeću»;
- Ustav Bosne i Hercegovine (1995.);
- Rezolucija o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj: 12/2002);
- Zakon o jednakopravnosti spolova u BiH (Službeni glasnik BiH, broj:16/6 2003. godine);
- Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine po Konvenciji o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena, 2004.;
- Državni plan akcije za gender po Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju, 2005. godine;
- Preporuke Radne grupe Zdravlje i socijalna zaštita za implementiranje Zakona o ravnopravnosti spolova BiH.

ПОГЛАВЉЕ XI

**НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ, НАСИЉЕ НА ОСНОВУ ПОЛА,
УЗНЕМИРАВАЊЕ, СЕКСУАЛНО УЗНЕМИРАВАЊЕ И
ТРГОВИНА ОСОБАМА (TRAFFICKING)**

У В О Д

Босна и Херцеговина, чији је циљ да се у наредном периоду прикључи европским интеграцијама, има задатак да усклади своје прописе с европским документима који регулишу питање насиља и трговине лицима (*trafficking*). Ови документи су многобројни, а најважније је истаћи сљедеће: Финална декларација, усвојена на Другом самиту Савјета Европе у Стразбуру, 1997. године, којом су државе чланице потврдиле своју одлучност да сузбију насиље над женама у било којем облику; препоруке Савјета Министара државама чланицама: Препорука Бр. Р (85) 4, која се односи на насиље у породици, Препорука Бр. Р (85) 11, која се односи на положај жртава насиља у оквирима кривичног права и кривичне процедуре, Препорука Бр. Р (87) 21, која се односи на предузимање мјера с циљем превенције насиља, Препорука Бр. Р (91) 11, која се односи на сексуалну експлоатацију, порнографију, проституцију и трговину људима, Препорука Бр. Р (2000) 11, везана за акције против трговине лицима у сврху сексуалне експлоатације; Декларација УН о елиминацији насиља над женама, Пекиншка декларација и платформа за акцију, усвојена на Четвртој конференцији жена у Пекингу 1995. године, Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, из 1979. године.

Држава Босна и Херцеговина је по члану II Устава обавезна осигурати највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода. Устав Босне и Херцеговине пружа заштиту од злостављања, нехуманог и понижавајућег поступања или кажњавања (став 3 (б)); право на фер суђење у грађанским и кривичним поступцима (став 3 (е)); право на приватни и породични живот и смјештај (став 3 (ф)).

Устав Босне и Херцеговине¹⁵ гарантује највиши степен међународно признатих људских права и основних слобода тиме што је у свој уставни систем инкорпорисао 15 најважнијих инструмената за заштиту људских права. Обавеза Босне и Херцеговине да примијени највише међународно признате стандарде људских права произлази и из Дејтонског мировног споразума¹⁵. Устав Босне и Херцеговине предвиђа¹⁶ да су "општа начела међународног права саставни дио правног поретка Босне и Херцеговине и ентитета".

Такође, забрањује се дискриминација, те гарантује уживање права и слобода предвиђених овим документом свим лицима без разлике по било ком основу, укључујући и спол. Стога, у складу с Уставом Босне и Херцеговине, држава мора осигурати права и слободе. Насиље над женама, као израз неравнотеже моћи и неправедности сполова, присутно је вијековима у свим облицима историјског развоја, у свим друштвима без обзира на политички и економски систем, богатство, расу или

¹⁵ Члан II Устав БиХ Људска права и основне слободе

¹⁶ Анекс VI Дејтонског Мировног споразума: Људска права

културу. Од рођења до смрти жене се суочавају с дискриминацијом и насиљем од стране државе, заједнице и породице. Најмање свака трећа жена на свијету током свога живота ће бити жртва насиља.

Према Нацрту декларације УН-а, "сваки акт насиља базиран на припадности полу, који резултује или може резултовати у физичкој, сексуалној или психичкој повреди или патњи жене".

Како се велики дио насиља одвија у породици, важно је нагласити да с овог становишта, насиље у породици представља „сваки облик контроле или доминације који угрожава или повређује физички или морални интегритет жене у породици”. (Лукић, 1997.)

У Босни и Херцеговини велики број жена суочава се са проблемом породичног насиља. Наше друштво сазидано је на дубоким патријархалним темељима, тако да жене жртве насиља не уживају подршку друштва и суочене су са традиционалним предрасудама и неријетко настављају живот са насилном особом, првенствено због економске зависности и страха за дјецу. Трговина лицима, нарочито трговина женама ради вршења проституције, представља проблем који је посљедњих година постао изузетно актуелан на просторима Босне и Херцеговине. Наиме, отварање државних граница, прелазак на тржишну економију, повећање незапослености и сиромаштва, распад државне структуре и смањење контроле кретања у неким дијеловима Европе, створили су повољне услове на просторима наше државе за развој илегалне трговине, а посебно трговине људским бићима ради сексуалног искориштавања и на просторима наше државе. Ништа мање значајно је и све учесталије насиље над лицима мушког пола, које се изражава како физичким, тако и психичким злостављањем. Мушкарци се неријетко сусрећу са насилницима/насилницама како на послу тако и у оквиру својих породица, те је једнако битно омогућити заштиту и помоћ припадницима мушког пола као и женама.

Основни циљеви:

- 1. Искоријењено насиље над женама и мушкарцима у јавној и приватној сфери**
- 2. Искоријењени сви облици трговине људима и формиран центри помоћи жртвама организоване проституције и трговине људима**

Активности:

- 1.1. Усагласити домаће законодавство које регулише област насиља над женама и мушкарцима са међународним стандардима из наведене области.**

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Министарство сигурности Босне и Херцеговине, Министарство правде Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Федерално министарство правде, Министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Федерално министарство унутрашњих послова, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, тужитељства, судови

Насиље у породици, насиље на основу пола, узнемиравање, сексуално узнемиравање и трговина особама (trafficking)

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

1. 2. Усагласити законе о заштити од насиља у породици у оба ентитета, те израдити сву неопходну подзаконску регулативу у области насиља у породици, насиља по основу пола, узнемиравања и сексуалног узнемиравања и успоставити релевантне структуре и институције неопходне за имплементацију истих, што је у складу са препорукама УН комитета за CEDAW:

Носиоци одговорности:

Законодавна тијела на свим нивоима, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, министарство правде Републике Српске, Федерално министарство правде, Федерално министарство здравства, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално Министарство рада и социјалне заштите, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, тужитељства и судови на свим нивоима, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Временски период реализације:

Једна година од усвајања Гендер акционог плана.

1. 3. Израдити стратегију за примјену закона о заштити од насиља у породици, насиља по основу пола, узнемиравања и сексуалног узнемиравања

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центри Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, министарство унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, кантонална министарства рада и социјалне политике, кантонална министарства здравства, центри за социјални рад, цивилно друштво

Партнери:

Међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

1. 4. Израдити стратегију, како би се предузеле конкретне мјере, у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW, у циљу охрабривања жена и мушкараца да пријављују случајеве насиља у породици

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, министарство унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Полиција Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, кантонална министарства рада и социјалне политике, кантонална министарства здравства, центри за социјални рад, цивилно друштво

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

1. 5. Израдити стратегију за превенцију насиља у породици, насиља по основу пола, сексуалног узнемиравања и узнемиравања, кроз рад са потенцијалним насилницима/насилницама или особама склоним насилном понашању, нарочито са дјецом из породица са насилним чланом

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, министарство унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Полиција Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, кантонална министарства рада и социјалне политике, кантонална министарства здравства, центри за социјални рад, цивилно друштво

Насиље у породици, насиље на основу пола, узнемиравање, сексуално узнемиравање и трговина особама (trafficking)

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

1. 6. Израдити методологију прикупљања података, те у складу с тим, прикупљати, анализирати и редовно објављивати статистичке податке који се односе на области насиља у породици, насиља по основу пола, узнемиравања и сексуалног узнемиравања те, на основу ових података, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW, наставити са израдом одрживих стратегија за борбу против оваквих кршења људских права

Носиоци одговорности:

Агенција за статистику Босне и Херцеговине, ентитетски заводи за статистику, Биро за статистику Брчко дистрикта, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, кантонална министарства рада и социјалне политике, кантонална министарства здравства, центри за социјални рад, цивилно друштво

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центри Владе Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

1. 7. Едуковати судије, тужиоце, здравствене раднике, просвјетне раднике, социјалне раднике, педагоге, психологе и полицију о законској регулативи, подзаконским актима и процедурама које се односе на насиље у породици, насиље по основу пола, сексуално узнемиравање и узнемиравање, како би били у стању да адекватно поступи у овим случајевима, а што је у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Центри за обуку судија и тужилаца Ф БиХ и РС, центри за социјални рад

Партнери:

Невладине и Међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

1. 8. Израдити приручник за судије, тужиоце, здравствене раднике, социјалне раднике, педагоге, психологе и полицију који ће садржавати законске и подзаконске акте, као и процедуре у борби против насиља у породици, насиља по основу пола, узнемиравања и сексуалног узнемиравања

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално Министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Федерално Министарство здравства, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, Федерално Министарство рада и социјалне политике, Федерално Министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Једна година од усвајања Гендер акционог плана.

1. 9. Извршити едукацију службеника/ца у општинама како би могли пружити бесплатну правну помоћ жртвама насиља у породици, насиља по основу пола, сексуалног узнемиравања и узнемиравања

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, министарства управе и локалне самоуправе, градови, општине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, невладине организације, центри за социјални рад, полиција, здравствене и образовне институције.

Партнери:

Међународне организације

Насиље у породици, насиље на основу пола, узнемиравање, сексуално узнемиравање и трговина особама (trafficking)

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

1. 10. Покренути и водити медијске кампање у циљу подизања свијести о насиљу у породици, насиљу по основу пола, узнемиравању и сексуалном узнемиравању

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, Федерално министарство здравства, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, невладине организације, центри за социјални рад, медији

Партнери:

Међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

1. 11. Израдити промотивне материјале о правима, механизмима и процедурама заштите од насиља у породици, насиља по основу пола, узнемиравања и сексуалног узнемиравања

Носиоци одговорности:

Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, центри за социјални рад, органи правосуђа

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центри Владе Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, међународне и невладине организације, медији, образовне институције

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

2. 1. Пратити међународно законодавство и инструменте и радити на усаглашавању домаће легислативе с међународним инструментима који се односе на спречавање трговине људима и помоћ жртвама насиља узрокованог трговином лицима

Носиоци одговорности:

Уред државног координатора за борбу против трговине људима, министарство правде Босне и Херцеговине, министарство безбједности Босне и Херцеговине, Интерпол, Федерално Министарство правде, министарство правде Репу-блике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта,

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центри Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, цивилно друштво, судови, тужилаштва, међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

2. 2. Развити стратегију како би се побољшала економска ситуација жена и ниво њихове свијести како не би биле зависне о трговцима људима, те појачала социјална помоћ, као и мјере за рехабилитацију и реинтеграцију жена и дјевојчица које су биле жртве трговине лицима, у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW

Носиоци одговорности:

Канцеларија државног координатора за борбу против трговине људима, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, министарство безбједности Босне и Херцеговине, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Федерално министарство расељених лица и избјеглица, министарство за избјеглице и расељена лица Републике Српске, Одјељење за расељена лица, избјеглице и стамбена питања Брчко Дистрикта, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, надлежна кантонална министарства, центри за социјални рад, здравствене институције

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федера-ције Босне и Херцеговине, цивилно друштво, медији, међународне организације

Временски период реализације:

Три године од усвајања Гендер акционог плана.

Насиље у породици, насиље на основу пола, узнемиравање, сексуално узнемиравање и трговина особама (trafficking)

2. 3. Развити стратегију како би се заштитиле жене из Босне и Херцеговине које су биле жртве интерне трговине људима у Босни и Херцеговини, као и жртве трговине људима у неке друге сврхе осим проституције, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW

Носиоци одговорности:

Канцеларија државног координатора за борбу против трговине људима, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, министарство безбједности Босне и Херцеговине, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Федерално министарство расељених лица и избјеглица, министарство за избјеглице и расељена лица Републике Српске, Одјељење за расељена лица, избјеглице и стамбена питања Брчко Дистрикта, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Федерално министарство рада и социјалне политике, Одјељење за здравствену заштиту Брчко дистрикта, надлежна кантонална министарства, центри за социјални рад, здравствене институције

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, цивилно друштво, медији, међународне организације

Временски период реализације:

Три године од усвајања Гендер акционог плана.

2. 4. Сарађивати са државним координатором за борбу против трговине људима и учествовати у организацији обука за стручна лица укључена у борбу против трговине људима

Носиоци одговорности:

Министарство безбједности Босне и Херцеговине, Интерпол, министарство правде Босне и Херцеговине, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, Државна гранична служба, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта

Партнери:

Тужитељства и судови, међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Континуирано.

2. 5. Припремати извјештаје који садрже опсежне информације и податке о трговини женама и дјевојчицама, као и анализе о облицима појаве трговине женама у Босни и Херцеговини и подузетим мјерама за сузбијање нових трендова у овој области, у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW

Носиоци одговорности:

Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, Уред државног координатора за борбу против трговине људима, министарство безбједности Босне и Херцеговине, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, правосудни органи, полиција, центри за пружање правне помоћи жртвама трговине људима /посебно у грађанским поступцима/

Временски период реализације:

Континуирано.

2. 6. Промовисати права жена и бољим информисањем жена, дјевојака и дјевојчица о појави трговине лицима радити на подизању свијести, нарочито код угрожених категорија

Носиоци одговорности:

Уред државног координатора за борбу против трговине људима, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, министарство безбједности Босне и Херцеговине, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Одјељење за стручне и административне послове Брчко Дистрикта, Федерално министарство расељених лица и избјеглица, министарство за избјеглице и расељена лица Републике Српске, Одјељење за расељена лица, избјеглице и стамбена питања Брчко Дистрикта, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, надлежна кантонална министарства.

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центри Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, центри за социјални рад, здравствене и образовне институције, цивилно друштво, медији, међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

Насиље у породици, насиље на основу пола, узнемиравање, сексуално узнемиравање и трговина особама (trafficking)

2. 7. Кажњавати, у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW, трговце људима, осигуравши потпуну подршку жртвама трговине људима да свједоче, као и заштиту прије, за вријеме и послије суђења

Носиоци одговорности:

Судства и тужилаштва на свим нивоима, Федерално министарство унутрашњих послова, министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко дистрикта, надлежна кантонална министарства

Временски период реализације:

Континуирано.

2. 8. Укључити питање трговине лицима у наставне планове и програме у процесу интеграције гендера

Носиоци одговорности:

Уред државног координатора за борбу против трговине људима, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, министарство цивилних послова Босне и Херцеговине, министарство просвјете Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, кантонална министарства образовања

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

2. 9. Израдити индикаторе за праћење успјеха провођења активности у области Насиље и трговина људима

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођења активности у области Насиље и трговина људима).

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

2. 10. Подузети мјере како би се алоцирала средства за имплементацију активности Гендер акционог плана Босне и Херцеговине, успостављањем буџетских линија у министарствима, као и тражењем средстава од међународних донатора, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW:

- Сачинити детаљан план неопходних средстава (финансијских, особља и техничке опреме) и план како да се она прикупе;
- У оквиру надлежних министарстава утврдити буџетска и донаторска средства намијењена за одређене активности које су директна подршка провођењу активности у области Насиље и трговина људима;
- Утврдити план периодичног извјештавања за достављање података и информација о висини планираних и реализованих средстава за ову намјену, било да су у питању средства за директну или индиректну подршку за провођење активности у области Насиље и трговина људима
- Утврдити план извјештавања за невладине организације које су укључене у провођење активности у области Насиље и трговина људима о планираним и реализованим пројектима који укључује и податке о висини имплементираних финансијских средстава
- Осигурати додатна средства за имплементацију Гендер акционог плана од међународних донатора

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Насиље и трговина људима)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

Коришћена документација:

1. Препоруке Вијећа министара, државама чланицама: Препорука Бр. Р (85) 4, Препорука Бр. Р (85) 11, Препорука Бр. Р (87) 21, Препорука Бр. Р (91) 11, Препорука Бр. Р (2000) 11;
2. УН Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена усвојена 1979. године;
3. Пекиншка декларација и платформа за акцију, усвојена на Четвртој конференцији жена у Пекингу, 1995. година;
4. Државни акциони план за борбу против трговине људима, 2005-2007.;
5. Иницијални извјештај Босне и Херцеговине по Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена, 2004.;
6. Студија о насиљу у породици у Босни и Херцеговини, Бања Лука 2005.
7. **Босанскохерцеговачки Гендер акциони план**

ПОГЛАВЉЕ XII
УЛОГА МУШКАРАЦА

У В О Д

Циљ поглавља XII босанскохерцеговачког Гендер акционог плана је укључивање и промовисање улоге мушкараца у гендер mainstreaming процесе у Босни и Херцеговини. С обзиром на чињеницу да приступ „Гендер и развој» и гендер mainstreaming као стратегија подразумијевају унапређење односа између жена и мушкараца и постизање баланса у расподјели моћи, ресурса и одговорности, неопходно је предузети акције како би се мушкарци укључили у стратегије које промовишу равноправност полова. Оквир за акционо дјеловање на промовисању равноправности полова и нарочито укључивање мушкараца је *sine qua non* овог процеса.

У овом процесу неопходно је размотрити сљедећа питања:

- Како замишљамо и како схватамо укључење мушкараца у процес постизања равноправности полова?
- Које су то различите везе које мушкарци имају са равноправношћу полова?
- Зашто мушкарци сматрају да је равноправност полова у интересу само неких мушкараца, али не и свих?
- Који су теоријски, политички и практични разлози који оправдавају и подвлаче важност укључивања мушкараца у гендер питања?
- Како ће се то постићи?

У многим земљама равноправност полова се још увијек сматра „женским питањем». Равноправност полова, према честим схватањима, не проблематизује мушкарце: у неким случајевима се под тим може подразумијевати краткорочни циљ да се жене изједначе са мушкарцима. У овом случају мора се нагласити потреба за разумијевањем веома широких веза мушкараца са (не)равноправношћу полова. Проблематизује равноправности полова није питање додавања „мушке перспективе» или перспективе „ослобођења мушкарца» постојећем схватању равноправности полова. Заправо, то значи фундаменталну промјену у размишљању шта је равноправност полова и како се то преводи у практичне акције.

Посебно треба обратити пажњу на:

- отпор великог броја мушкараца различитим облицима укључивања у гендер mainstreaming процесе, дебате, активности и политике
- одговорности мушкараца у узимању учешћа у промоцији равноправности полова
- процес придобијања оних мушкараца који су мање заинтересовани и мање укључени у процес равноправности полова.

Отпор укључивању мушкараца произлази из многих разлога: патријархални систем вриједности, сексизам, одржање моћи, привилегије у постојећим односима и позицијама, дефинисање равноправности полова као „женског питања» и њено маргинализовање као проблематике која ни у ком тренутку развоја не долази као приоритетно или једно од битних питања, те давање предности мушкарцима уопште. Одговорности мушкараца у учешћу у питањима равноправности полова се протежу на огроман број друштвених и економских области и питања: рад и приступ ресурсима, породица и родитељство, дом, сексуалност, насиље, образовање, здравље, спорт, организација, моћ и одлучивање, итд. Процес придобијања разматра како направити адекватне контакте са мушкарцима у вези са свим овим питањима и областима. Посебну пажњу треба посветити питањима мушкараца и насиља, мушког здравља и здравља уопште, образовања и освјешћивања дјечака и младих мушкараца и усклађивању породичног и професионалног живота.

О с н о в н и ц и љ :

Мушкарци афирмисани као природни савезници у процесу интегрисања концепта равноправности полова.

А к т и в н о с т и :

1. Примиијенити Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини у свим сегментима гдје су дискриминисана права мушкараца

Носиоци одговорности:

Министарства на свим нивоима власти, правосудни органи, синдикати, удружења послодаваца, медицинске и образовне установе и предузећа

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, медији, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

2. Пружити подршку у креирању програма за психосоцијални третман мушкараца који прибјегавају насилном понашању у породици и другим срединама, као и правне и психосоцијалне помоћи мушкарцима жртвама насиља и трговине особама

Носиоци одговорности:

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, Одјељење за здравство,

јавну безбједност и услуге грађанима Брчко Дистрикта, кантонална министарства здравства, кантонална министарства рада и социјалне заштите, општине, Институт за заштиту здравља Републике Српске, Завод за јавно здравство Федерације Босне и Херцеговине, здравствене коморе, здравствене установе, центри за социјални рад

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

3. Развити програме психосоцијалне помоћи мушкарцима са физичким и психичким посљедицама траумат-ских ратних искустава

Носиоци одговорности:

Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, министарство здравља и социјалне заштите, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравство, јавну безбједност и услуге грађанима Брчко дистрикта, кантонална министарства здравства, кантонална министарства рада и социјалне заштите, општине, Институт за заштиту здравља Републике Српске, Завод за јавно здравство Федерације Босне и Херцеговине, здравствене коморе, здравствене установе, центри за социјални рад

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине и међународне организације, медији

Временски период реализације:

Једна година од усвајања Гендер акционог плана.

4. Дефинисати постојеће ресурсе, информације, податке, партнере и сараднике/гендер стручњаке мушкарце у различитим областима, који могу учествовати у процесу интегрисања концепта равноправности полова

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Гендер механизми на осталим нивоима власти, медији, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања гендер акционог плана.

5. Провести истраживања о утицају и улози очева у развоју личности и васпитању дјеце

Носиоци одговорности:

Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, Федерално министарство рада и социјалне политике, ентитетски заводи за дјечију заштиту, кантонална министарства рада и социјалне заштите, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, ентитетски заводи за статистику, Биро за статистику Брчко дистрикта

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине организације, међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања гендер акционог плана.

6. Провести истраживање о броју мушкараца који користе родитељско одсуство

Носиоци одговорности:

Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, Федерално министарство рада и социјалне политике, ентитетски заводи за дјечију заштиту, кантонална министарства рада и социјалне заштите, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, ентитетски заводи за статистику, Биро за статистику Брчко дистрикта

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине организације

Временски период реализације:

До краја 2008. године.

7. Покренути и радити промотивне кампање које би имале за циљ промјену јавне свијести о гендер питањима, као о питањима која се тичу само жена

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Гендер механизми на осталим нивоима власти, медији, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

8. Покренути промотивне кампање са циљем унапређења равноправности полова и хуманијих односа међу дјецом и младима, као и превенција насиља, са посебним нагласком на подизање свијести о проблему насиља код мушкараца, младића и дјечака

Носиоци одговорности:

Федерално министарство образовања и науке, министарство просвјете и културе Републике Српске, Одјељење за образовање Брчко Дистрикта, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства, Одјељење за здравство, јавну сигурност и остале услуге Брчко дистрикта, кантонална министарства здравства, кантонална министарства образовања, педагошки заводи, образовне институције, центри за социјални рад

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине и међународне организације, медији

Временски период реализације:

Континуирано.

9. Покренути промотивне кампање у циљу увођења или иницирања увођења сексуалног образовања у наставне процесе, односно планове и програме рада образовних установа, као и у редовни рад здравствених установа, са посебним нагласком на подизање свијести код мушкараца, младића и дјечака

Носиоци одговорности:

Федерално министарство образовања и науке, министарство просвјете и културе Републике Српске, Одјељење за образовање Брчко Дистрикта, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федерално министарство здравства,

Одјељење за здравство, јавну сигурност и остале услуге Брчко дистрикта, кантонална министарства здравства, кантонална министарства образовања, педагошки заводи, школе, савјетовалишта за сексуално и репродуктивно здравље

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине и међународне организације, медији

Временски период реализације:

Континуирано.

10. Покренути промотивне кампање са циљем уклањања културних и друштвених баријера за бригу очева о дјечи (очинско одсуство, веће учешће у васпитању дјеце)

Носиоци одговорности:

Федерално министарство образовања и науке, министарство просвјете и културе Републике Српске, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, ентитетски заводи за дјечију заштиту, кантонална министарства образовања, кантонална министарства рада, педагошки заводи, школе, савези послодаваца, синдикати

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, гендер механизми на осталим нивоима власти, невладине и међународне организације, медији

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

11. Израдити индикаторе за праћење успјеха провођења активности у области Улога мушкараца

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Улога мушкараца)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

12. Подузети мјере како би се алоцирала средства за имплементацију активности Гендер акционог плана Босне и Херцеговине, успостављањем буџетских линија у министарствима, као и тражењем средстава од међународних донатора, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW:

- Сачинити детаљан план неопходних средстава (финансијских, лица и техничке опреме) и план како да се она прикупе;
- У оквиру надлежних министарстава утврдити буџетска и донаторска средства намијењена за одређене активности које су директна подршка провођењу активности у области Улога мушкараца;
- Утврдити план периодичног извјештавања за достављање података и информација о висини планираних и реализованих средстава за ову намјену, било да су у питању средства за директну или индиректну подршку за провођење активности у области Улога мушкараца
- Утврдити план извјештавања за невладине организације које су укључене у провођење активности у области Улога мушкараца о планираним и реализованим пројектима који укључује и податке о висини имплементираних финансијских средстава
- Осигурати додатна средства за имплементацију Гендер акционог плана од међународних донатора

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Улога мушкараца)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

Коришћена документација:

- Устави БиХ, РС и ФБиХ;
- Закон о равноправности полова у БиХ («Службени гласник БиХ», број 16/03);
- Пекиншка декларација и платформа за акцију, 1995;
- CEDAW Конвенција, 1979;
- Савјет Европе - Препорука Р (96) 5 Комитета министара држава чланица о усклађивању професионалног и породичног живота¹⁷;

¹⁷ Као што су жене/дјевојке/дјевојчице избјеглице, расељена лица, повратнице, жене/дјевојке/дјевојчице које припадају националним мањинама, затим оне које живе у сиромаштву, те оне које живе у неразвијеним или сеоским подручјима, и овим категоријама обезбиједити приступ институцијама које пружају помоћ

- Директива ЕУ 96/34/ЕЦ о родитељском одсуству¹⁸;
- Промовисање равноправности полова: уобичајено питање жена и мушкараца. Компилација текстова Савјета Европе о питањима мушкараца и родне равноправности 1995-2000 (CDEG)¹⁹;
- Декларација о равноправности жена и мушкараца (Савјет министара земаља чланица Савјета Европе, 1988)¹⁹ ;
- Миленијумска декларација УН, 2000;
- Будуће перспективе промовисања равноправности полова: очима дјевојака и младића (УН Комисија за статус жена, Писана изјава, Панел 5, 49. сједница, Њујорк, 28.02-11.03.2005²⁰).

Остали значајни извори су:

- UNFPA Стање свјетске популације: <http://www.unfpa.org/swp/swpmain.htm>;
- Публикације Свјетске здравствене организације: <http://www.who.int/publications/en/>;
- Резолуције и одлуке Свјетске здравствене организације: <http://www.who.int/governance/en/>;
- УНДП, мушкарци и родна равноправност: <http://www.sdn.undp.org/gender/programmes/men/>;
- ХУ: мушкарци, маскулинитет и гендер политике: <http://www.xyonline.net/>.

лицима - жртвама насиља узрокованог проституцијом и трговином женама

¹⁸ Directive (96/34/EC) - EU Parental Leave

¹⁹ Promoting gender equality: a common issue for women and men Compilation of Council of Europe texts dealing with the question of men and gender equality 1995-2000 (CDEG)

²⁰ Declaration on Equality of Women and men (Committee of ministers to member States, 1988)

ПОГЛАВЉЕ XIII
УСКЛАЂИВАЊЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ
И ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

У В О Д

Основ сваког успјешног друштва је здрава породица ....

Одбор за једнаке могућности
Парламентарна скупштина
Савјет Европе

"Усклађивање професионалног и породичног живота омогућава женама и мушкарцима да буду професионално активни и да учествују у јавном и политичком животу, док им се истовремено олакшава усаглашавање њихових породичних обавеза".

Позивајући се на Ревидирану Европску социјалну повељу, усвојену 1. јула 1999. године, која садржи и осигурава ефектно право на рад и једнаке могућност и третман у вези са запошљавањем без дискриминације на основу пола, Конвенцију бр.156 и Препоруку 165. које су везане за једнаке могућности мушкараца и жена са породичним обавезама и Конвенцију 175. уз Препоруку 182. везану за посао на пола радног времена, Препоруку Вијећа Европске уније од марта 1992. године о бризи за дјецу (92-241-ЕЕЦ) односно омогућавање мушкарцима и женама да усагласе свој професионални и породични живот са подизањем дјеце), Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена, из 1979. године, Пекиншку декларацију и платформу за акцију, усвојену на Четвртој конференцији жена у Пекингу, 1995. године, Босна и Херцеговина, чији је циљ да се у наредном периоду прикључи европским интеграцијама, има задатак да усклади прописе који се односе на рад и радно законодавство, а уско су повезани са питањем усклађивања професионалног и породичног живота, са међународним документима како би се међународни документи и закони имплементирали, а у сврху што бржег испуњавања услова за њен улазак у ЕУ.

Ради испуњавања наведеног задатка, Босна и Херцеговина је 21. маја 2003. године донијела Закон о равноправности сполова у Босни и Херцеговини, којим се гарантује равноправност полова у свим сегментима јавног и приватног живота.

Законом о равноправности сполова у Босни и Херцеговини (члан 8.) забрањује се дискриминација по основу пола у раду и радним односима, а од нарочитог значаја за питање усклађивања професионалног и породичног живота, су тачке 5, 6 и 7 овог члана, којима се забрањује:

„Различит третман због трудноће, порођаја или кориштења права на породилшко одсуство, што укључује и онемогућавање повратка на исти или једнако плаћен посао у истом нивоу након истека породилшког одсуства, као и различит третман мушкараца и жена у вези са доношењем одлуке о кориштењу одсуства након рођења дјетета”,

„Било који неповољни третман родитеља или старатеља у усклађивању обавеза из породичног и професионалног живота”,

„Организовање посла, подјеле задатака или на други начин одређивање услова рада, отказивање радног односа, тако да се на основу пола или брачног статуса запосленог додјељује неповољнији статус у односу на друге запослене”.

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена - CEDAW, (члан 11). обавезује земље потписнице на предузимање посебних мјера како би се спријечила дискриминација у запошљавању, као што су: осигуравање права на слободан избор професије, стручно усавршавање жена, прилагођавање услова рада, једнаку плату за једнак рад за оба сполу, социјалну заштиту, укључујући природну репродуктивну улогу жена, спречавање дискриминације жена усљед промјене брачног статуса, забрана давања отказа због трудноће или породилшког одсуства, забрана дискриминације жена приликом отпуштања, увођење плаћеног породилшког одсуства, омогућавање да се родитељске обавезе ускладе са радним, развој установа за збрињавање дјеце, забрана штетног рада и др.

Усклађивање професионалног и породичног живота је изузетно компликован процес, нарочито за жене, које још увијек носе највећи дио одговорности везаних за одржавање домаћинства, подизање дјеце и вођење рачуна о старим и болесним особама у породици. Овакво стање увелико отежава процес учешћа жена у професионалном, јавном и политичком животу. Иако је питање усклађивања професионалног и породичног живота до сада сагледавано као искључиво женски проблем, његово рјешење имало би велики значај и за припаднике мушког пола, јер су и они неријетко суочени са потешкоћама у успостављању баланса између радних и приватних обавеза. Адекватно рјешење овог проблема, којем до сада у Босни и Херцеговини није посвећена неопходна пажња, пружило би могућност пораста степена економске независности и једнаке могућности, права и обавезе за оба пола у породичном и професионалном животу. Усклађивање професионалног и породичног живота директно утиче на стопу запослености жена, наталитет и њихово упознавање са захтјевима које диктира тржиште рада, што су све елементи који недвосмислено утичу на стопу економског раста државе.

О с н о в н и ц и љ :

Усклађене породичне и професионалне обавезе радника/радница, без дискриминације по било ком основу

А к т и в н о с т и :

1. Развити процедуре за примјену закона о раду и закона о запошљавању у областима које се односе на усклађивање приватних и професионалних обавеза и санкционисати непоштовање поменутих законских одредби од стране послодаваца.

Носиоци одговорности:

Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада

и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, инспекције рада, заводи за запошљавање на свим нивоима, кантонална министарства рада и социјалне политике

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине и Гендер центар Републике Српске, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

2. Развити процедуре за примјену одредби Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини које се односе на усклађивање приватних и пословних обавеза

Носиоци одговорности:

Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, инспекције рада, кантонална министарства рада и социјалне политике, синдикати, савези послодаваца

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине и Гендер центар Републике Српске, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Једна година од усвајања Гендер акционог плана.

3. Иницирати промјену закона о раду како би се омогућило флексибилно радно вријеме родитељима који воде бригу о дјечи, као и радницама/радницима који воде рачуна о старим и болесним лицима у породици

Носиоци одговорности:

Федерално министарство за рад и социјалну политику, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, кантонална министарства рада и социјалне заштите, центри за социјални рад, синдикати, удружења послодаваца

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске.

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

4. Развити процедуре за провођење законских прописа који се односе на заштиту мајки на породилском боловању, самохраних мајки приликом одређивања вишка запослених, као и оних прописа који се односе на продужено породилско одсуство за самохране родитеље или родитеље чија су дјеца рођена са хендикепом

Носиоци одговорности:

Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, инспекције рада, кантонална министарства, центри за социјални рад, синдикати

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, међународне организације, цивилно друштво

Временски период реализације:

Једна година од усвајања Гендер акционог плана.

5. Ускладити политике рада и запошљавања у држави са инструментима међународне организације рада (ILO), нарочито са Конвенцијом бр.156 и Препоруком 165. које се односе на једнаке могућности радница и радника, са породичним обавезама и Конвенцијом 175. уз Препоруку 182. везану за могућност рада на пола радног времена и ускладити политике у држави са чланом 1. Ревидиране Европске социјалне повеље која садржи и осигурава ефектно право на рад

Носиоци одговорности:

Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине, министарство правде Босне и Херцеговине, Федерално министарство правде, министарство правде Републике Српске, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, кантонална министарства рада и социјалне политике, кантонална министарства правде

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске.

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

6. Провести истраживање/анкету о томе колико послодавци водерачуна о усклађивању професионалних и приватних обавеза запосленика/ца

Носиоци одговорности:

Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, кантонална министарства рада и социјалне политике, синдикати, савези послодаваца

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

7. Промовисати примјере позитивних акција усклађивања професионалних и приватних обавеза и резултата које су те акције дале на радни и финансијски учинак фирме/предузећа

Носиоци одговорности:

Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, кантонална министарства рада и социјалне политике, синдикати, савези послодаваца

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Међународне и невладине организације

Временски период реализације:

Три године од усвајања Гендер акционог плана.

8. Развијати и подржавати све облике збрињавања дјеце у јаслице, обданишта и друге установе, гдје се о њима води брига док су родитељи на послу, уводећи гендер компоненту у рад ових установа

Носиоци одговорности:

Савјет за дјецу - министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, предшколске установе

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

9. Промовисати лакши приступ раду на пола радног времена уз флексибилно радно вријеме и лакши приступ, гдје је то могуће, „раду на даљину“, као што је на примјер рад путем телефона или интернета

Носиоци одговорности:

Федерално министарство рада и социјалне политике, министарство рада и борачко инвалидске заштите Републике Српске, кантонална министарства, центри за социјални рад, синдикати

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, међународне организације, цивилно друштво

Временски период реализације:

Континуирано.

10. Радити на подизању свијести послодаваца и промовисати примјере позитивних акција да давањем олакшица радницима/радницама који/које имају породичне обавезе могу битно утицати на: повећање продуктивности, унапређење професионалне етике и смањење броја изостанака са радног мјеста

Носиоци одговорности:

Федерално министарство за рад и социјалну политику, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, центри за социјални рад, синдикати, привредне коморе.

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, цивилно друштво⁹, међународне организације, медији

Временски период реализације:

Континуирано.

11. Радити на промоцији и подизању свијести код дјечије и омладинске популације, ученика/ца у образовним установама, од обданишта до факултета, просвјетних радника/радница, о промјени улоге мушкараца и жена на радном мјесту и код куће

Носиоци одговорности:

Федерално министарство образовања и науке, министарство просвјете и културе Републике Српске, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, кантонална министарства образовања, образовне институције на свим нивоима образовања

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, академски грађани и грађанке, просвјетни радници/раднице, цивилно друштво, међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

12. Израдити индикаторе за праћење успјеха провођења активности у области Усклађивање професионалног и породичног живота

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Усклађивање професионалног и породичног живота)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

13. Подузети мјере како би се алоцирала средства за имплементацију активности Гендер акционог плана Босне и Херцеговине, успостављањем буџетских линија у министарствима, као и тражењем средстава од међународних донатора, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW:

- Сачинити детаљан план неопходних средстава (финансијских, лица и техничке опреме) и план како да се она прикупе;

- У оквиру надлежних министарстава утврдити буџетска и донаторска средства намијењена за одређене активности које су директна подршка провођењу активности у области Усклађивање професионалног и породичног живота;
- Утврдити план периодичног извјештавања за достављање података и информација о висини планираних и реализованих средстава за ову намјену, било да су у питању средства за директну или индиректну подршку за провођење активности у области Усклађивање професионалног и породичног живота
- Утврдити план извјештавања за невладине организације које су укључене у провођење активности у области Усклађивање професионалног и породичног живота о планираним и реализованим пројектима који укључује и податке о висини имплементираних финансијских средстава
- Осигурати додатна средства за имплементацију Гендер акционог плана од међународних донатора

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Усклађивање професионалног и породичног живота)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

Коришћена литература:

- Савјет Европе, Ревидирана Европска социјална повеља, 1. јули 1999. године;
- Конвенција бр.156. и Препорука 165., Конвенција 175. уз Препоруку 182., Препорука Савјета Европске уније, март 1992. године;
- Пекиншка декларација и платформа за акцију, усвојена на Четвртој конференцији жена у Пекингу, 1995. године;
- УН Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена усвојена 1979. године;
- Закон о равноправности полова Босне и Херцеговине;
- Иницијални извјештај Босне и Херцеговине по Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена, 2004
- Конвенције међународне организације рада;
- Конвенција бр. 156 о једнаким могућностима и третману за раднике и раднице (радници са породичним обаве-зама), 1981 године и
- Конвенција бр. 103 о заштити материнства(ревидирана), 1952. године.

ПОГЛАВЉЕ XIV
ГЕНДЕР И ОДРЖИВА ОКОЛИНА

У В О Д

Темељ развоја једне земље је непосредно везан за очување околине.

Уколико је циљ босанскохерцеговачког друштва постизање развоја који ће бити у складу и на добробит природе и околине, тада је активно укључење жена у политике одрживог развоја нужно и добродошло, узимајући у обзир богатство традиционалног знања и вјештина жена из локалних заједница, укључујући традиционалну медицину, очување биоразноликости и примјену локалних чистих технологија. Потребно је осмислити стратегије и механизме за повећање учествовања жена у најширој бази да као научнице, раднице, техничко и административно особље, али и као мајке, домаћице, произвођачи и потрошачи учествују у одлучивању, планирању и управљању одрживим развојем друштва.

Гендер акционим планом потребно је осигурати гендер баланс, с посебним акцентом на положај жена у односу на околине, његову заштиту и одрживи развој.

Успоставити оквирни план акција, који промовише идеале, интересе и перспективе Европске уније, те у том контексту и циљеве утврђене Конвенцијом о елиминацији свих облика дискриминације жена - CEDAW, Пекиншком декларацијом и платформом за акцију, циљеве УН зацртане миленијумском декларацијом, начела ИЛО-а и других међународних докумената, као циљеве утврђени домаћом легислативом као што су Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини, Средњорочна развојна стратегија и босанскохерцеговачки Гендер акциони план у дијелу који се односи на гендер и одрживу околинду.

У том контексту је важно истаћи да жене располажу знањима и искуствима везаним за околинду, управљање природним ресурсима и његовом очувању. међутим, улога жена у постизању одрживог развоја ограничена је дискриминацијом, отежаним условима образовања и тежим приступом образовању за одређене групе жена, као и још увијек присутној сегрегацији занимања и запошљавања, те препрекама при укључивању у структуре управљања и располагања земљиштем.

О с н о в н и ц и љ :

Равномјерна заступљеност оба пола у процесима планирања, доношења одлука и провођење програма везаних за одрживу околинду и јачање капацитета владиних институција које се баве питањима околине како би се систематски увела гендер перспектива у креирање политике о интегрисаној заштити околине

А к т и в н о с т и :

1. Развити процедуре за имплементацију Закона о равноправности сполова у Босни и Херцеговини, којима ће се осигурати равноправно учешће оба пола у процесима планирања, доношења одлука и провођењу програма мјера везаних за одрживу околинду, а што је у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW:

Носиоци одговорности:

Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, невладине организације, међународне организације

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

2. Развити стратегију за имплементацију Државног плана акције према Пекиншкој декларацији, с посебним акцентом на жене и околину

Носиоци одговорности:

Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта, гендер механизми

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, невладине организације, међународне организације

Временски период реализације:

До 2010. године.

3. Идентификовати постојећу међународну и домаћу документацију из области околине, те извршити анализу и усклађивање са гендер аспекта, у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW.

Носиоци одговорности:

Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Све институције и организације које се баве релевантним истраживањима, међународне организације

Временски период реализације:

До 2008. године.

4. Интегрисати гендер компоненту у постојеће програме и политике из области околине, на начин да се осигурају једнаке могућности, једнак приступ и једнаке користи за оба пола, с посебним акцентом на едуковање жена, ради остваривања гендер баланса у процесима планирања, одлучивања и провођења политика и програма мјера у вези са околином.

Носиоци одговорности:

Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, невладине организације, међународне организације

Временски период реализације:

Континуирано.

5. Успоставити гендер сензитивну базу података о корисницима/ама програма који се односе на област околине

Носиоци одговорности:

Федерално министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства, министарство водопривреде, шумарства и пољопривреде Републике Српске, Одјељење за пољопривреду, шумарство и водопривреду Брчко дистрикта, Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, ентитетски заводи за статистику, Биро за статистику Брчко дистрикта

Партнери:

Све институције и организације које се баве релевантним истраживањима, међународне организације

Временски период реализације:

До 2008. године.

6. Подстицати, путем институција и механизма за гендер једнакост пословне, друштвене, политичке и научне институције да раде на рјешавању проблема деградације околине и на отклањању посљедица деградације околине у областима које посебно погађају жене (нпр., управљање водом на селима)

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, остали гендер механизми

Партнери:

Све институције и организације које се баве релевантним истраживањима, међународне организације

Временски период реализације:

До 2008. године.

7. Подстицати производњу и пласирање на тржиште еколошки здраве хране

Носиоци одговорности:

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Федерације Босне и Херцеговине, министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске, Одјељење за пољопривреду, шумарство и водопривреду Брчко дистрикта

Партнери:

Удружења пољопривредних произвођача, све институције и организације које се баве релевантним истраживањима у земљи, регији и у оквиру ЕУ, међународне организације

Временски период реализације:

2007 и 2008. године.

8. Иницирати покретање програма који имају за циљ прилагођавање околине лицима са посебним потребама

Носиоци одговорности:

Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне

послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта, министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске, Федерално министарство бораца и инвалида одбрамбено-ослободилачког рата

Партнери:

Све институције и организације које се баве релевантним истраживањима у земљи, регији и у оквиру ЕУ, међународне организације

Временски период реализације:

Једна година од усвајања Гендер акционог плана.

9. Радити на подизању свијести грађанки и грађана Босне и Херцеговине о важностима заштите и уређења зелених градских површина

Носиоци одговорности:

Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта, локалне заједнице, градови и општине

Партнери:

Невладине организације, међународне организације, образовне институције на свим нивоима

Временски период реализације:

Континуирано.

10. Радити на подизању свијести дјеце и омладине о важности њиховог учешћа у заштити околине (кроз наставне процесе, уџбенике)

Носиоци одговорности:

Министарство образовања и науке Федерације Босне и Херцеговине, министарство просвјете и културе Републике Српске, Одјељење за образовање Брчко Дистрикта, Федерално министарство просторног уређења, Федерално министарство околине и туризма, министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске, Одјељење за урбанизам Брчко дистрикта, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, Одјељење за комуналне послове Брчко дистрикта, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

11. Израдiti индикаторе за праћење успјеха прођења активности у области Гендер и одржива околина

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Гендер и одржива околина)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

12. Предузети мјере како би се алоцирала средства за имплементацију активности Гендер акционог плана Босне и Херцеговине, успостављањем буџетских линија у министарствима, као и тражењем средстава од међународних донатора, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW:

- Сачинити детаљан план неопходних средстава (финансијских, особља и техничке опреме) и план како да се она прикупе;
- У оквиру надлежних министарстава утврдити буџетска и донаторска средства намијењена за одређене активности које су директна подршка провођењу активности у области Гендер и одржива околина;
- Утврдити план периодичног извјештавања за достављање података и информација о висини планираних и реализовање средстава за ову намјену, било да су у питању средства за директну или индиректну подршку за провођење активности у области Гендер и одржива околина
- Утврдити план извјештавања за невладине организације које су укључене у провођење активности у области Гендер и одржива околина о планираним и реализованим пројектима који укључује и податке о висини имплементираних финансијских средстава
- Осигурати додатна средства за имплементацију Гендер акционог плана од међународних донатора

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Гендер и одржива околина)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

Коришћена документација:

1. The EU Energy Initiative: Energy for Poverty and Sustainable Development The EUEI Energy Initiative Institute website: [http:// europa.eu.int/comm/development/body/theme/energy/initiative/index en.htm](http://europa.eu.int/comm/development/body/theme/energy/initiative/index_en.htm);
2. Gender Participation in Agricultural Planning <http://www.fao.org/doc/rep/X2950e02.htm>;
3. Legislation- Equal treatment in the EC Treatment http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/legislation/ect;
4. EG-S_MS (1998)2 Gender mainstreaming Conceptual Framework, methodology and Presentation of Good practices - Directorate General of Human Rights: Equality Division;
5. EG (2001) 7 handbook on National Machinery to promote Gender Equality and Action plans- prepared by Giorgia Testolin, the consultant Expert, Council of Europe;
6. "Gender Perspectives for Earth Summit 2002 - Energy; Transport; Information for Decision-Making, Berlin, 10-12 January 2001.
7. Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992.; <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>, Linking Poverty reduction and Environmental management - Policy Challenges and Opportunities, prepared by Department for International Development, UK (DFID), Directorate General for Development, European Commission (EC), United Nations Development Programme (UNDP) The World Bank;
8. EU Report on MDGs, COM (2004)383 [http:// europa.eu.int/comm/development/body/publications/description/en](http://europa.eu.int/comm/development/body/publications/description/en);
9. Заштита околиша и природе - Преглед закона [http:// www.poslovniforum.hr/zakoni/eko100.asp](http://www.poslovniforum.hr/zakoni/eko100.asp);
10. EUEI- The EU Energy Initiative for poverty eradiction and sustainable development;
11. 5th Action Programme (2001-2006) Community Programme on gender Equality http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/actions/index;
12. EG (1999) 3 Final Report of Activities of the Group of Specialists for Gender mainstreaming [http:// www.coe.int/T/E/ Human_Rights/equality/02._Gender_mainstreaming/0](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/equality/02._Gender_mainstreaming/0);
13. Средњорочна развојна стратегија БиХ -PRSP (2004 - 2007);
14. Бијела Књига - Припреме придружених земаља Централне и Источне Европе за интеграцију у унутрашње тржиште Уније, Сарајево, 2000.;

15. Пекиншка декларација и Платформа за акцију, четврта свјетска конференција о женама, 15 септембар 1995.;
16. Закон о равноправности сполова у БиХ, Службени гласник БиХ, број 16/03;
17. Конвенције ILO <http://www.ilo.org/>;
18. Universal Declaration of Human Rights <http://www.un.org/Overview/rights.html>;
19. PEP Poverty & Environment Reports; Women and the Environment <http://www.unep.org/>;
20. UNEP/ETB Briefs on Economics, Trade and Sustainable Development
Information and Policy Tools from the United Nations Environment Programme
  - UNEP's manual on Integrated Assessment: maximizing the net development gains of trade-related policies
  - UNEP's Capacity-Building Activities on Environment, Trade and Development
  - Country projects on economic reforms, trade liberalization and the environment
  - Fisheries Subsidies and Trade Liberalization
  - multilateral Environmental Agreements and the WTO: Building synergies
  - UNEP's Environmental Impact Assessment Training Resource manual - Second Edition
  - Economic Instruments for Environmental Protection http://www.unep.ch/etu/publications/UNEP_Econ_Inst.PDF;
21. Natural Allies: UNEP and Civil Society <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=67&ArticleID=4622&l=en>;
22. Volume 27 N° 4 8th International High-level Seminar on Sustainable Consumption and Production
http://www.uneptie.org/media/review/ie_home.htm;
23. Official Documents
  - International Agreements
  - Environmental Policies and Horizontal matters
  - Air
  - Energy and Transport
  - Environment and Health
  - Environment and Technology
  - Global Changes
  - Global monitoring and Earth observation
  - Nature Protection
  - Noise
  - Research Funding Programmes
  - Risk management and Civil Protection
  - Sustainable Development (General)

- Urban Development and Land Use
- Waste management and Product Policy
- Water http://europa.eu.int/comm/research/environment/newsanddoc/off_docs_en.htm;

24. Environment

- ENERGIA is an international network on women and sustainable energy through information exchange, training, research, advocacy and action. <http://www.energia.org/>
- Gender Perspectives For Earth Summit 2002 - Energy, Transport, Information for Decision making. Report on the International Conference, Berlin, 2001. www.earthsummit2002.org/workshop
- The Gender and Water Alliance. At the World Water Forum (The Hague, march 2000) many women's organisations and gender experts agreed to continue working together to translate plans for gender mainstreaming in action. http://www.irc.nl/wwforum/pr_gender.html
- Women, Pesticides and Sustainable Agriculture Ransom, P. (2000) Women's Environment and Development Organization <http://www.unfpa.org/swp/2000/english/ch01.html> <http://www.earthsummit2002.org/es/issues/gender/gender.htm#Environment>.

ПОГЛАВЉЕ XV

ИНФОРМАЦИОНЕ И КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

У В О Д

У оквиру миленијумске декларације, информационе и комуникационе технологије (ИКТ) су окарактерисане као важно средство за постизање миленијумских развојних циљева. Данас се на ИКТ гледа као на инструмент који пружа неисцрпне могућности за приступ знању и информацијама, могућностима у области запошљавања, повећању прихода и побољшању квалитета живота, а изградња информационог друштва је императив чија се важност у данашњем свијету не преиспитује. Као такве, ИКТ су признате као алат за поспјешивање економске и друштвене инклузије и спречавање продубљивања постојећег дигиталног и друштвеног раскорака између полова.

Људска права и слободе, чији су интегрални дио права и слободе жена и равноправност полова, требају бити чврсто утемељени у самом средишту концепта развоја информационог друштва. У Декларацији комитета министара за људска права и законске одредбе у информационом друштву при Савјету Европе потврђује се важност ИКТ-а као инструмента за изградњу просперитетног и праведног друштва и истиче се да: «органичен приступ или недостатак приступа ИКТ-у може лишити лица могућности да у потпуности остварују људска права». Дакле, како би дошло до успјешне реализације ових принципа, људска права и слободе требају се интерпретирати, ефектно имплементирати, а праћење имплементације се треба проводити и у контексту информационог друштва.

Према декларацији УН-овог Свјетског самита за информационо друштво: «Владе и други актери требају осигурати потребне предуслове који ће женама омогућити једнак приступ информацијама и знању, те осигурати једнаку улогу у процесу креирања и доношења одлука у свим аспектима који се тичу успостављања оквира и креирање садржаја политике за информационе технологије.»

У складу са препорукама Савјета Европе 2004/113/ЕЦ потребно је покренути радње које ће створити амбијент који подстиче и пружа једнаке могућности за приступ, обуку и употребу информационих и комуникационих технологија као и избалансирану заступљеност оба пола у менаџерским и руководећим позицијама у сфери ИКТ-а. Један од важних начина да се постигне овај циљ је укључивање гендер димензије у постојећу државну политику, стратегију и акциони план за развој информационог друштва, као и у процес њихове имплементације и евалуације. Ову проблематику треба посматрати из перспективе постојећих међународних стандарда с нагласком на УН Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW); Пекиншку декларацију и Платформу за акцију; члан 2. из Споразума Европске комисије као и Споразум о ЕУ законодавству о једнакоправности полова, чланови 141 (3), 13(1) и 137, смјернице међународне уније за телекомуникације ИТУ (ТФГИ-4/5Е), објављене 14. септембра 2001. године, Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини, Државни план акције,

Средњорочну развојну стратегију Босне и Херцеговине (МТДС), стратегије, политике и акциони план за развој информационог друштва у Босни и Херцеговини и југоисточној Европи, и постојеће добре праксе у овој области у ЕУ.

Постојећа истраживања, попут УНДП-овог истраживања о електронској спремности Босне и Херцеговине и истраживања представљена у УНДП РБЕЦ-овом извјештају „Премощтавање гендер дигиталне подјеле” у централној и источној Европи указују на неадекватну заступљеност жена у ИКТ индустрији и уопште у пословима у којима се ИКТ користе у раду. Ипак, важно је истаћи да у Босни и Херцеговини до сада нису направљена свеобухватна истраживања о приступу и кориштењу информационих и комуникационих технологија са гендер аспекта. Иако је организација UNECE направила значајан помак у области статистике с аспекта гендера, укључујући и развој индикатора и прављење централне базе података за статистичке податке разврстане по полу, Босна и Херцеговина није укључена међу испитиване земље.

Основни циљ:

Смањен гендер раскорак у приступу, употреби и обуци из подручја информационих и комуникационих технологија (ИКТ) у свим областима

Активности:

1. Ускладити законе, подзаконске акте и друге прописе из области информационих и комуникационих техно-логија са Законом о равноправности полова у Босни и Херцеговини, у складу са чл. 30 Закона о равноправности сполова у Босни и Херцеговини и препорукама УН Комитета за CEDAW

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, Федерално министарство промета и комуникација, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Федерално министарство културе и спорта, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, будућа Агенција за инфор-Мационо друштво, ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације, заводи за запошљавање, привредне коморе, телекоми у Босни и Херцеговини, приватни ИКТ сектор, синдикати, савези послодаваца, босанскохерцеговачка академска мрежа

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Невладине организације, босанскохерцеговачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска банка, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), бх. академска мрежа БиХАРНЕТ

Временски период реализације:

Пет година од усвајања Гендер акционог плана.

2. Примиијени у потпуности члан 2. из Споразума Европске комисије као и Споразум о ЕУ законодавству о једнакоправности сполова, чланови 141 (3), 13(1) и 137, препоруке Савјета Европе 2004/113/ЕС, препоруку Свјетског самита за информационо друштво и смјернице међународне уније за телекомуникације ITU (TFGI-4/5E0) и пратити њихову примјену са гендер аспекта

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, Федерално министарство промета и комуникација, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, будућа Агенција за информационо друштво, ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације, БХ академска мрежа БиХАРНЕТ, заводи за запошљавање, привредне коморе, телекоми у БиХ, приватни ИКТ сектор, синдикати, савези послодаваца

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Невладине организације, бх. асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), телекоми у БиХ, приватни ИКТ сектор, синдикати, савези послодаваца

Временски период реализације:

Континуирано

3. Интегрисати гендер у постојеће политике, стратегије и акционе планове за информационо друштво, те планирати процес интегрисања гендера у новим областима попут е-владе, е-образовања е-пословања

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, Федерално министарство промета и комуникација, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије

Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, будућа Агенција за информационо друштво, ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације, заводи за запошљавање.

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, невладине организације, босанскохерцеговачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), заводи за статистику, међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), регионална мрежа ESEE иницијативе Пакта за стабилност у југоисточној Европи

Временски период реализације:

Двије године од усвајања Гендер акционог плана.

4. Припремити програме за креирање амбијента у босанскохрцеговачком друштву који у пракси пружа једнаке могућности за оба пола за приступ, обуку и кориштење информационах и комуникационих технологија, у складу са Препоруком 98. 14. Комитета министара за маља чланица ЕУ на тему интегрисања гендера

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, БХ академска мрежа БиХАРНЕТ, заводи за статистику

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, синдикати, савези послодаваца, привредне коморе, невладине организације, међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације

Временски период реализације:

Друга половина 2008. и 2009. година.

5. Развити гендер сензитивне индикаторе развоја информационог друштва и методологију прикупљања родно подијељених статистичких података који ће пружити увид у степен приступа и употребе информационих и комуникационих технологија у влади, јавним и приватним предузећима, међународним и невладиним организацијама, медијима као и у сектору образовања у Босни и Херцеговини

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, ентитетски заводи за статистику, Биро за статистику Брчко дистрикта, заводи за запошљавање

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, синдикати, савези послодаваца, привредне коморе, невладине организације босанскохерце-говачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације

Временски период реализације:

До краја 2008. године.

6. Извршити истраживање о степену приступа и употребе информационих и комуникационих технологија у влади, јавним и приватним предузећима, међународним и невладиним организацијама, медијима као и у сектору образовања у Босни и Херцеговини, са гендер аспекта

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, ентитетски заводи за статистику, Биро за статистику Брчко дистрикта, заводи за запошљавање

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, синдикати, савези послодаваца, привредне коморе, невладине организације босанскохерцеговачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације

Временски период реализације:

До краја 2008. године.

7. Укључити гендер компоненту у дефинисање оквира, стања и потреба у области ИКТ-а

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, Федерално министарство промета и комуникација, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, будућа Агенција за информационо друштво, ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације, заводи за запошљавање

Одговорност праћења:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Студенти-студентке и академици/академкиње у БиХ, грађани и грађанке у БиХ, невладине организације босанскохерцеговачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), итд, Заводи за статистику, ЕУРОСТАТ, међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), регионална мрежа ESEE иницијативе Пакта за стабилност у југоисточној Европи.

Временски период реализације:

До краја 2008. године

8. Евидентирати и класификовати постојеће ИКТ програме, пројекте, људске и финансијске ресурсе у Босни и Херцеговини и у региону Југоисточне Европе

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, Федерално министарство промета и комуникација, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, будућа Агенција за информационо друштво, ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације, заводи за запошљавање, савези послодаваца, привредне коморе

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, Регионални координацијски одбор, синдикати, невладине организације, босанскохерцеговачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), регионална мрежа ESEE иницијативе Пакта за стабилност југоисточне Европе

Временски период реализације:

До краја 2008. године.

9. Припремити систем едукације и промоције ИКТ-а за жене и мушкарце у јавним и приватним предузећима, међународним, невладиним организацијама, влади и сектору образовања у Босни и Херцеговини, с посебним нагласком на важност и улогу гендер сензитивног приступа информационим и комуникационим технологијама

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта будућа Агенција за информационо друштво

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, синдикати, савези послодаваца, привредне коморе, невладине организације, босанскохерцеговачка

асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), итд.), међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска Банка, Пакт стабилности за југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације.

Временски период реализације:
Током 2008. године.

10. Организовати промотивне кампање, укључујући конференције, округле столове као и медијску кампању за повећање свијести грађана и грађанки о потенцијалима које пружају информационе и комуникационе техноло-гије за економски, друштвени и културни развој појединаца и друштва

Носиоци одговорности:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, будућа Агенција за информационо друштво

Партнери:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центар Републике Српске, синдикати, савези послодаваца, привредне коморе, невладине организације, босанскохерцего-вачка асоцијација за информационе технологије (БАИТ), БиХ Удружење за телекомуникације (БиХТЕЛ), итд.), међународне организације (УНДП, ЦИДА, УНИФЕМ, НОРАД, Свјетска Банка, Пакт стабилности за југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације.

Временски период реализације:
Током 2008. године.

11. Имплементирати ИКТ програме, пружајући једнаке могућности и приступ информацијско комуникацијским технологијама за жене и мушкарце, те пратити промјене у друштву с аспекта гендера

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине и Гендер центар Републике Српске, министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко

дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта, Агенција за статистику БиЈ, ентитетски заводи за статистику, Биро за запошљавање Брчко дистрикта

Партнери:

Синдикати, савези послодаваца, привредне коморе, невладине организације, међународне организације (UNDP, CIDA, UNIFEM, NORAD, Свјетска банка, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, EBRD, ITU, UNECE, ILO, DFID), ЦИПС, Регулаторна агенција за комуникације

Временски период реализације:

Током 2009. и 2010. године.

12. Промовирати равноправну заступљеност оба пола у процесу креирања садржаја и буџета, имплементације и евалуације гендер сензитивних ИКТ политика, стратегија и акционих планова у Босни и Херцеговини и региону, у складу са чл. 15 Закона о равноправности сполова у Босни и Херцеговини

Носиоци одговорности:

Агенција за равноправност сполова Босне и Херцеговине, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине и Гендер центар Републике Српске

Партнери:

Министарство промета и комуникација Босне и Херцеговине, министарство промета и комуникација Федерације Босне и Херцеговине, министарство саобраћаја и веза Републике Српске, Одјељење за јавне послове Брчко дистрикта, министарство науке и технологије Републике Српске, министарство просвјете и културе Републике Српске, Федерално министарство образовања и науке, Одјељење за образовање Брчко дистрикта.

Временски период реализације:

Континуирано.

13. Израдити индикаторе за праћење успјеха провођење активности у области Информационе и комуникационе технологије

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност сполова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Информационе и комуникационе технологије)

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

14. Подузети мјере како би се алоцирала средства за имплементацију активности Гендер акционог плана Босне и Херцеговине, успостављањем буџетских линија у министарствима, као и тражењем средстава од међународних донатора, а у складу са препорукама УН Комитета за CEDAW:

- Сачинити детаљан план неопходних средстава (финансијских, особља и техничке опреме) и план како да се она прикупе;
- У оквиру надлежних министарстава утврдити буџетска и донаторска средства намијењена за одређене активности које су директна подршка провођењу активности у области Информационе и комуникационе технологије;
- Утврдити план периодичног извјештавања за достављање података и информација о висини планираних и реализованих средстава за ову намјену, било да су у питању средства за директну или индиректну подршку за провођење активности у области Информационе и комуникационе технологије
- Утврдити план извјештавања за невладине организације које су укључене у провођење активности у области Информационе и комуникационе технологије о планираним и реализованим пројектима који укључује и податке о висини имплементираних финансијских средстава
- Осигурати додатна средства за имплементацију Гендер акционог плана од међународних донатора

Носиоци одговорности:

Радна група (састављена од представника/ца Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Гендер центра Федерације Босне и Херцеговине, Гендер центра Републике Српске, министарстава надлежних за провођење активности у области Информационе и комуникационе технологије).

Партнери:

Невладине и међународне организације

Временски период реализације:

Шест мјесеци од усвајања Гендер акционог плана.

Коришћена литература:

- Миленијска Декларација Уједињених народа, септембар 2000. године;
- Декларација УН-овог Свјетског самита за информационо друштво, децембар 2003. године; „и 2010 - за развој и запослење”, акциони план Европске уније за развој информационог друштва, 2005. године;

- Директива о универзалном сервису, 2002/22/ЕЦ, Европски парламент и Савјет Европе, март 2002. године;
- Споразум о развоју информационог друштва у југоисточној Европи, Љубљана, јуни 2002. године;
- ESEE Агенда, регионални акциони план за развој информационог друштва у југоисточној Европи, Београд, октобар 2002. године;
- Декларација о развоју инклузивног информационог друштва у југоисточној Европи, Будимпешта, фебруар 2004. године;
- Министарски закључци усвојени од стране министара за ИКТ у југоисточној Европи, Солун, јули 2005. године;
- Препоруке Вијећа Европе 2004/113/ЕС, 2004. године;
- Пекиншка декларација и платформа за акцију, усвојена на Четвртој конференцији жена у Пекингу, 1995. године;
- УН Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена усвојена 1979. године;
- Закон о равноправности сполова Босне и Херцеговине;
- Иницијални извјештај Босне и Херцеговине по Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена, 2004.;
- Конвенција бр. 156 о једнаким могућностима и третману за раднике и раднице, 1981. године;
- Смјернице међународне уније за телекомуникације ИТУ (TFGI-4/5E), објављене 14. септембра 2001. године;
- БиХ Стратегија, политика и акциони план за развој информационог друштва, новембар 2004. године;
- Извјештај о електронској спремности Босне и Херцеговине, УНДП, 2002. и 2006. године;
- „Премошћавање гендер дигиталне подјеле у централној и источној Европи“, UNDP и UNIFEM, 2004. године;
- "Прича иза бројки: Жене и запошљавање у централној и Источној Европи и независним земљама западног Комонвелта", Извјештај, UNECE и UNIFEM, 2006. година;
- Акциони план усвојен на трећем самиту Предсједника држава чланица Савјета Европе, Варшава, мај 2005. године.

За израду Гендер акционог плана Босне и Херцеговине поред докумената Уједињених нација, Вијећа Европе и Европске Уније, кориштени су и Национални акциони план по Пекиншкој декларацији (Државни план акције за гендер), као и Препоруке радних група за имплементацију Закона о равноправности сполова у Босни и Херцеговини

Чланови/чланице радних група за израду нацрта Државног плана акције за Федерацију Босне и Херцеговине:

А. Жене и сиромаштво:

1. Споменка мичић, Дом народа Парламента Федерације Босне и Херцеговине, предсједница радне групе
2. Сеида Сарић, Жене за жене Интернационал Сарајево, замјеница предсједнице радне групе
3. Здравко миоч, члан Кординационог одбора за гендер питања Херговачко-босанског кантона, министарство рада, здравства, социјалне скрби, Томиславград
4. Фахира Чустовић, ССС БиХ
5. Манда Делић, ССС БиХ
6. Бисера Хећо, ССС БиХ
7. Лејла Сомун-Крупалија, ИВНИ
8. Сњежана Дропуњић, Форма Ф
9. Маријана Динек, Фондација бх. иницијатива жена

Б. Образовање и обука жена

1. Миа Сидран, предсједница радне групе
2. Сабахета Звиздић, чланица координационог одбора за гендер питања Кантона Сарајево, замјеница предсједнице радне групе
3. Љиљана Сакић, чланица Координационог одбора за гендер питања Кантона Сарајево
4. Хатица Рашић, чланица Координационог одбора за гендер питања Кантона Сарајево
5. Дивна Ђокић, Жене за жене Интернационал Сарајево
6. Јасминка Борковић, LI-WOMAN
7. Марина маријанчевић, Форма Ф

8. Екрем Хајрулаховић, члан Координационог одбора за равноправност сполова Унскосанског кантона
9. Изолда Османагић, чланица Координационог одбора за равноправност сполова Унско-санског кантона
10. проф.др Нирмана Бамбурач-Морањак, професорица Филозофског факултета у Сарајеву
11. Рузмира Гацо, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине

Ц. Жене и здравље

1. др. Емира Тановић, Завод за јавно здравство Кантона Сарајево, предсједница радне групе
2. др Фани мајкић, замјеница предсједнице радне групе
3. др Сабина Сарић, Жене за жене Интернационал
4. др Сандра Ђуран, ЛИ-WOMAN, медицински центар Ливно
5. проф.др Злата Кундуновић, Федерално министарство здравства
6. Весна Жуљевић-Севтић, Федерално министарство здравства
7. проф.др. Славица Јука, Педагошки завод мостар
8. Агић Новка

Д. Насиље над женама

1. Мирсада Потурковић, предсједница радне групе
2. Јасмина мујезиновић, замјеница предсједнице радне групе
3. Азра Хасанбеговић, Удружење жена БиХ мостар
4. Дијана Шехић
5. Селма Бегић, Фондација локалне демократије
6. др. Даринка Гламузина, Клинички медицински центар мостар

7. Џемалудин мутапчић, Федерално министарство правде
8. Маријана Сењак, medica Зеница
9. Адела Шкаро, директорица Центра за социјални рад Томиславград
10. Јасминка Борковић, LI-WOMAN
11. Елеонора Ћатић, Кораца наде мостар
12. Сања Јурше, Центар за правну помоћ женама Зеница
13. Медиха Шехић, Центар за правну помоћ женама Зеница
14. Фахира Ћустовић, Форум жена ССС БиХ
15. Манда Делић, Форум жена ССС БиХ
16. Бисера Хећо, Форум жена ССС БиХ

Е. Жене и оружани сукоби

1. Сњежана Шушњара, Федерално министарство одбране
2. Јасмина Авдић, Федерално министарство за питања бораца и инвалида одбрамбено-ослободилачког рата
3. Нермина Спахалић, Федерално министарство за питања борца и инвалида одбрамбено-ослободилачког рада

Ф. Жене и привреда

1. Клелија Балта, предсједница радне групе
2. Ружа Чарапина, замјеница предсједнице радне групе
3. Мирјана Пенава, Форма Ф
4. Биљана Дакић, министарство финансија и трезора Босне и Херцеговине
5. Фахира Ћустовић, ССС БиХ
6. Манда Делић, ССС БиХ
7. Бисера Хећо, ССС БиХ
8. Аднан Аганагић, Федерално министарство промета и комуникација
9. Алида Ђуланчић, Савез послодаваца

Г. Жене на власти и одлучивању

1. Ана Вуковић, Федерално министарство правде, предсједница радне групе

2. Нада Делалић, предсједница Комисије за равноправност сполова Заступничког дома Парламента ФБиХ, замјеница предсједнице радне групе
3. Свјетлана Фабијанч, град Сарајево
4. Жељка Тичиновић
5. Јасминка Борковић, ЛИ-WOMAN
6. Суада Хаџовић
7. проф.др. Јасминка Бабић-Авдиспахић, Филозофски факултет, Сарајево
8. Маријана Динек, Фондација босанскохерцеговачка иницијатива жена
9. Бесима Борић

Х. међународни механизми за побољшање положаја жена

1. Измирлија мидхат, предсједник радне групе
2. Мелиха Сендић, Центар за правну помоћ женама Зеница
3. Сања Јурше, Центар за правну помоћ женама Зеница
4. Неира-Нуна Ченгић, Правни факултет Сарајево
5. Јасмина мујезиновић, Фондација локалне демократије
6. Анкица Хрстић, Форма Ф

И. Људска права жена

1. Салиха Ђудерија, предсједница комисије
2. Нуна Звиздић, Жене женама, замјеница предсједнице комисије
3. Јасминка Ђумхур, Фондација локалне демократије
4. Разија Бошњак, Жене за жене Интернационал
5. Севима Сали Терзић, ИХРЛГ
6. Јасмина мујезиновић, Фондација локалне демократије
7. Елеонора Ћатић, Кораца наде мостар
8. Анкица Хрстић, Форма Ф
9. Фахира Ћустовић, ССС БиХ
10. Манда Делић, ССС БиХ
11. Бисера Хећо, ССС БиХ

Ј. Жене и медији

1. Марија Топић-Црноја, Радио-телевизија Босне и Херцеговине, предсједница комисије
2. Јелена Воћкић-Авдагић, Факултет политичких наука, замјеница предсједнице
3. Нада Салом, Ослобођење
4. Жељка михаљевић, Независни радио
5. Едиса Разман, Федерално министарство одбране
6. Ведрана Сексан, магазин Дани
7. проф.др Наил Куртић

К. Жене и околиш

1. Идриз Чилић, замјеник предсједника комисије
2. Татјана Неитхарт, Архитектонски факултет Сарајево
3. Јадранка миращић, министрица просторног уређења и заштите околице, Тузла
4. Адила Хамзић, професорица ликовне културе
5. Маја Таубман-Беванда, Федерално министарство просторног уређења и околиша
6. Гордана Вилушић, Федерално министарство просторног уређења и околиша

Л. Женско дијете

1. Џамна Думан, Правни факултет Сарајево
2. Иванка маркота, Удружење жена Дрвар
3. Азра Хаџибегич, Федерално министарство за избјеглице и расељене особе
4. Салиха Ђудерија, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине

Особе које су учествовале у изради Државног плана акција за Републику Српску:

Водитељи радних група за израду нацрта Државног плана акције за Републику Српску

- А – Жене и сиромаштво** (Оливера Куњадић, Рајко Кличковић, министарство рада и борачко-инвалидске заштите РС)
- Б – Образовање и обука жена** (Здравко Шункић, Републички педагошки завод РС)
- Ц – Жене и здравље** (Анка Шеранић, министарство здравља и социјалне заштите РС)
- Д – Насиље над женама** (Биљана марић, Центар за едукацију судија и тужилаца РС)
- Е – Жене и оружани сукоби** (Оливера Куњадић, Рајко Кличковић, министарство рада и борачко-инвалидске заштите РС)
- Ф – Жене и привреда** (Мирјана Стојановић, Гендер центар РС)
- Г – Жене на власти и одлучивању** (Душанка мајкић, Невенка Трифковић, Парламентарна скупштина БиХ, Народна скупштина РС)
- Х – међународни механизми за побољшање положаја жена** (Душанка мајкић, Невенка Трифковић, Парламентарна скупштина БиХ, Народна скупштина РС)
- И – Људска права жена** (Биљана марић, Центар за едукацију судија и тужилаца РС)
- Ј – Жене и медији** (Цвијета Ковачевић, миодраг Живановић, Биро Владе РС за односе с јавношћу, Филозофски факултет Бања Лука)
- К – Жене и екологија** (Жељка Илић, Петар Јанковић, министарство за урбанизам, грађевинарство и екологију РС)

Л – Женско дијете (Анка Шеранић, министарство здравља и социјалне заштите РС)
Чланице/чланови радних група за имплементацију Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини:

Радна група за образовање

1. Проф. др. Јасминка Бабић Авдиспахић, Филозофски факултет Сарајево, водитељица радне групе
2. Самра Филипковић-Хаџиабдић, Агенција за равноправност сполова Босне и Херцеговине
3. Споменка Крунић, Гендер центар Републике Српске
4. Проф. др. Јасна Бакшић муфтић, Правни факултет, Сарајево
5. Љиљана Ајдар, министарство просвјете и културе Републике Српске, Бањалука
6. Зорица Гарача, Републички педагошки завод Републике Српске, Бањалука
7. Александра Арсенијевић-Пухало, Заштита права дјете, институција Омбудсмена РС, Бањалука
8. Суада Селимовић, НВО Амица Едуца, Тузла, чланица радне групе
9. Саша Савичић, Гендер центар Републике Српске

Радна група за запосљавање, рад и приступ свим облицима ресурса

1. Салиха Ђурерија, министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, водитељица радне групе
2. Мирсада Смајић, Савез синдиката Босне и Херцеговине
3. Велка Оџаковић, Савез синдиката Републике Српске
4. Лејла Спахо, бх. женска економска мрежа
5. Асим Ибрахимагић, Агенција за рад и запошљавање Босне и Херцеговине
6. Сахрудин Сарајчић, Агенција за статистику Босне и Херцеговине

7. Зорица Плакаловић, министарство цивилних послова Босне и Херцеговине
8. Рајко Кличковић, министарство рада и борацко инвалидске заштите Републике Српске

Радна група за социјалну и здравствену заштиту

1. Емира Тановић - микулец, водитељица радне групе, Завод за јавно здравство Кантона Сарајево
2. Нада младина, Клиника за дјечије болести ЈУ УКЦ, медицински факултет, Тузла
3. Асим Зечевић, Федерално министарство рада и социјалне политике, Сарајево
4. Анка Серанић, министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Бања Лука
5. Недељко милаковић, Фонд здравственог осигурања РС, Бања Лука
6. Лана Јачевић, НВО Удружене зене, Бања Лука
7. Нермина Баљевић, НВО Жар, Сарајево
8. Саша Савичић, Гендер центар РС, Бања Лука

Радна група за јавни живот

1. Ане Јакшић, Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине, водитељица радне групе
2. Ружица Јукић - Езгета, тајница министарства правде, Сарајево, чланица радне групе
3. Мемнуна Звиздић, НВО Жене женама
4. Викица Шуњић, гендер центар Федерације Босне и Херцеговине
5. др. Зијад Хасић, Представнички дом Парламентарне скупштине БиХ
6. Златко Акшамија, Агенција за државну службу БиХ
7. Мелиха Алић, Дом народа Парламента Федерације БиХ
8. Невенка Трифковић, Одбор једнаких могућности Народне скупштине РС

Радна група за медије

1. Јелена милиновић, Гендер центар Републике Српске, водитељица радне групе
2. Споменка Крунић, Гендер центар Републике Српске
3. Наташа Костић, министарство саобраћаја и веза Републике Српске
4. Жана Атељевић, министарство комуникација и транспорта БиХ
5. Амра Алтић Селесковић, ВЕСТА радио Тузла
6. Александар Живановић, Хелсиншки парламент грађана Бања Лука